

CV 2165

REVIZUIREA CONSTITUȚIUNEI

CUVÂNTAREA

ȚINUTĂ DE

D.-I Dr. C. I. Istrati

18 și 19 MARTIE 1914

CAMERA DEPUTAȚILOR

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „LUPTA“, NICOLAE STROILĂ

113 — CALEA VICTORIEI — 113

1914

* 4 4 0 0 0 3 8 4 4 *

Biblioteca UMFST

REVIZUIREA CONSTITUȚIUNEI

CUVÂNTAREA

ȚINUTĂ DE

D.-I Dr- C. I. Istrati

18 și 19 MARTIE 1914

CAMERA DEPUTAȚILOR

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „LUPȚA“, NICOLAE STROILĂ

118 — CALEA VICTORIEI — 113

1914

01 JUN 20

REVIZUIREA CONSTITUȚIUNEI

CUVÂNTAREA

ȚINUTĂ DE

D-1 DOCTOR C. I. ISTRATI IN ZIUA DE
18 și 19 MARTIE 1914
IN CAMERA DEPUTAȚILOR.

DESBATERILE ADUNĂRII DEPUTAȚILOR.

La redeschidere :

D. **președinte** : D. Dr. Istrati are cuvântul.

D. **Dr. C. Istrati** : D-le președinte, d-lor deputați. La deschiderea ședinței, spuind simpaticului și iubitului nostru președinte, că după ora 4 Camera este cam oboșită, d-sa mi-a răspuns că cele mai frumoase discursuri s'au făcut în Cameră tocmai după ora 4. Dar mă tem că președintele nostru, o să aibă o decepțiune, căci deși m'am suit la această tribună, nu voi face ceea ce se cheamă de regulă un discurs ; eu sunt un admirator al acelor care expun clar părerile lor, într'o formă înaltă, aleasă, estetică, dar găsesc că dela această tribună s'a abuzat așa de mult de discursuri și s'au făcut cu atât mai puține cuvântări serioase și studiate, în cât personal renunț de a face un discurs și o să vorbesc, căci din nenorocire sunt cel mai bătrân dintre d-voastre, liniștit, și să vă spun sincer și limpede părerea mea.

Dacă m'am suit aci, nu o fac decât din considerațiune de ordin fizic, de nevoie mai mult, căci deși s'au cheltuit milioane cu această Cameră, dar din nenorocire nu ne

auzim la câțiva pași, acustica lăsând mult de dorit, și mă sui deci la această tribună cu nădejdea că o să fiu mai bine auzit decât din bancă. Profit chiar de această ocazie ca să dau un sfat d-lui președinte, acela ca să înalțe puțin această tribună, fiindcă am observat că pe d. Iorga l-am auzit foarte rău, fiindcă, este înalt, și eu sunt cam tot așa de înalt ca D-sa! Pe predecesorul meu l-am auzit bine, fiindcă este scurt, și nici nu se poate altfel, din cauza acestei escavațiuni, care produce rezonanță și confuziune. Dacă veți ridică cu 50 centimetri numai această tribună ați face un act de pietate față de noi, pentru că am auzi mult mai bine din bănci ceea ce se vorbește. Aceasta fiind cauza suirii mele la tribună, voiu trece acum la partea importantă a chestiunii care se discută.

D-lor, chestiunea pusă la ordinea zilei este de o importanță excepțional de mare, și să mă iertați, dar am convingerea, după ceea ce știu, după ceea ce am văzut în timp de decenii, după modul cum se prezintă chestiunea chiar acum în fața Parlamentului și în fața țării, după câte s'au scris sau s'au spus și acum, am convingerea zic, că această chestiune, așa de importantă, a revizuirii Constituției, pentru cele două chestiuni puse în discuțune, e deasupra puterilor noastre. Am convingerea că nu suntem bine pregătiți pentru ceea ce facem, și cum spunea unul din personajele d-voastre, om de seamă în partidul liberal, am impresiunea că am plecat la drum cu gemandanul nefăcut încă.

Nu e mai puțin adevărat că situațiunea e astfel în țară că nici un moment de întârziere nu mai poate avea loc; trebuie deci să discutăm, și ceea ce trebuie să facem acum, e ca toți, cum spunea d. prim-ministru la Senat, să venim cu inima deschisă, cu cugetul curat, ca să ne spunem pe rând părerea noastră.

Din acest punct de vedere, o discuțiune sinceră, nu de partid la partid, si dela persoană la persoană, dar ca români cari ne iubim țara și voim să fim utili fraților cari se află obijduiți în comunele rurale, (aplauze) și care așteaptă dela noi dreptate, se impune în mod absolut.

Să facem ceva temeinic, fiindcă încă odată nu numai

liberalii singuri, — și ei au meritul de a fi deschis ușile și opozițiunii cu această ocaziune—dar cu toții, și conservatorii și conservatorii-democrați, laolaltă, eu încă cred că ceea ce vom face noi nu va fi la înălțimea problemei.

Și, totuși d-lor, am văzut că partidul conservator, cu deosebire, s'a ridicat contra consfătuirei noastre intime, s'au mai bine zis a conlucrării noastre ca partide, căci reforma care se face nu poate și nu trebuie să fie opera unui partid, căci e o reformă mare și foarte importantă care interesează țara întreagă.

Și s'au ridicat Domniele-lor pe nedrept, fiindcă, d-lor, cu toții laolaltă dacă ne-am sfătui, și încă nu am putea să facem tot binele dorit și cauza principală a greutății acestei bune rezolviri rezidă într'un fapt foarte important.

D-lor, de oarece noi vorbim aici de săteni, vorbind de populațiunea rurală, vorbim de interesele ei, voim deci să venim în ajutorul acestei populațiuni, dar întrebatu-ți cine lipsește dintre noi?

Tocmai aceia pe cari trebuia să-i ascultăm, aceia pe cari voim să-i ajutăm!

Apoi nu vedeți că legiferăm, fără ca cei interesați în cauză, cari știu mai bine pasul lor, să fie alături de noi și să ni-l spună?

O voce: Să-mi dați voie să vă fac o întrerupere. Eu sunt aci în Cameră deputat al colegiului al treilea, care cunosc...

D. Dr. C. Istrati: Iubite coleg, știu că reprezentanți colegiul al treilea, dar puteți fi foarte bine și reprezentantul colegiului întâiu!

D. președinte: D-nii deputați nu reprezintă colegiile ci reprezintă țara!

D. Dr. C. Istrati: Ași fi dorit să fie aci oamenii aceia cari trăesc în nevoile lor la țară, și cari le cunosc mai bine decât d-voastră și decât mine, căci eu cu toate că mă mândresc să fiu ieșit de acolo, dar astăzi nu mai am contact așa de intlm cu dânșii, și nu așa mai putea spune suferințele lor așa cum sunt.

D. A. C. Cuza: Mă rog! Țăranii nu reprezintă țara?

D. Președinte: Nici d. Cuza nu are cuvântul!

D. Dr. C. Istrati: De altfel, d-lor, este un rău, și

acest rău privește pe toate partidele noastre, căci dela 1859 până astăzi nu am mai făcut nimic pentruca acest strat al sătenilor, să-l aducem la viața publică, și acest rău a fost mărit încă și prin faptul — și aci să mă ierte partidul liberal, să-i spun adevărul — că ați comis o mare greșală, când după 1907 nu i-ați adus mai numeroși în Cameră, iar anul acesta ați comis o altă mare greșală, că nu i-ați adus mai numeroși aci și o să comiteți și o altă mai mare greșală, dacă și la Constituantă nu-i veți aduce în număr ceva mai mare.

D-lor, aduceți-vă aminte, ori de câte ori ne-am adresat la dâșii, la acești oameni pe cari îi tratăm de incuți și de nu știu mai ce, cari cu toate acestea au un enorm bun simț și cunosc experiența vieții mai bine decât noi; că dâșii și în 1848, în București, și în 1859, în amândouă țările, și-au spus cuvântul lor cu rost și hotărît și au știut cum și ce trebuie să spună.

Ei bine, de ce voiți d-voastră ca acum după o jumătate de veac de progres, când și dâșii s'au schimbat mult și au progresat enorm, ca dâșii să nu fie alături de noi? și d-lor, aceasta se întâmplă acum când am curaj să spun că noi cunoaștem mai puțin țara românească, decât părinții noștri la 1859, cari trăiau împreună cu dâșii la țară, erau zilnic în contact cu ei și cunoșteau mult mai bine decât noi toate durerile lor. Noi ne facem iluziuni! căci cu viața noastră de oraș, care este o viață cam artificială, cu viața noastră actuală mai mult sau mai puțin de declasați, care ne-a depărtat de adevărata pătură românească a acestei țări (aplauze), ne-am înstrăinat mult de ei.

Și nu ne dăm seama de acest lucru, și este trist că nu ne dăm seama de acest lucru! Dar, în sfârșit, chestiunea este pusă la ordinea zilei. Noi trebuie, totuși să o discutăm astăzi cu îngrijire.

Din partea mea am fost fericit să văd că gruparea din care fac parte s'a declarat pentru această reformă a Constituțiunii.

Personal am iscălit chiar cererea de reformă și am văzut că unii se uitau la mine cam curios. Da, știu cum se face politica la noi. Dacă ești într'o grupare oarecare

foc și pară în contra aceluia care este în altă grupare. Nu aceasta însă este părerea mea. Părerea mea este să fiu la postul meu de onoare și să lupt ori de câte ori convingerile mele vor fi atinse de partidul advers. Dar când văd că partidul celalalt face o opera națională și bună, când îl văd că are toată tragerea de inimă să facă o operă utilă, găsesc criminali pe aceia din alte partide cari refuză să lucreze împreună. (Aplauze prelungite și îndelung repetate). Și eată de ce istoria va avea o pagină urâtă pentru partidul conservator sau mai bine pentru o parte din partidul conservator (Aplauze) fiind că văd că și între d-lor sunt mulți astăzi cari încep să se mai clatine nițel, să-și dea seama de evidența lucrurilor și de sigur că până la urmă vor veni cu toții alături, spre a se înfăptui această operă importantă pentru țară.

Și este nevoie ca să fim cu toții împreună. Și este nevoie ca discuțiunile noastre să fie cât mai largi și amănunțite, pentru o rațiune foarte simplă, d-lor: din momentul ce sunt foarte puțini din acei dela țară, admitând însă că sunt între noi, gândiți-vă d-voastră că opera noastră oricât de bună ar fi, și ori câtă tragere de inimă ar fi din partea noastră, oricât de utilă ar putea să fie opera săvârșită și totuși, în mentalitatea acestor oameni va fi o rezervă, își vor zice: da, dar noi nu am fost acolo; ați făcut ce ați putut, dar nu ce a trebuit, dar nu cât s'ar fi putut face.

Cu atât mai mult, cu cât trebuie să ne dăm seama de un lucru: mai mulți printre noi am făcut greșală în limbuția noastră necumpătată, să facem să se spere la țară că orice român care se naște are dreptul la pământ. D-lor, această utopie o să ne ducă odată la un cataclism. Și dacă aș fi dorit ca sătenii să fie acum alături de noi, și doresc să fie la constituantă, este ca ei să vadă că noi deși îmbrăcați în albastru, suntem frații lor, îi iubim și voim să facem ceva bun, pentru dânșii, și să vadă și ei singuri că dacă natalitatea într'o țară poate să crească sau să scadă, pământul nu este însă elastic ca să-l mărim, și chiar dacă am vrea să facem colonii pe undeva și să le dăm cât mai mult pământ, cum le-a dat altădată voe-

vozii noștri, astăzi nu mai putem să realizăm această dorință, ori cât ar fi ea de justificată, fiindcă nu mai dispunem de rezerve ca altădată sau de colonii ca alte țări.

Și că dacă pentru o populațiune de 7 milioane și jumătate locuitori avem numai 8 milioane de ha arabile, orice am face nu putem să satisfacem toată lumea. Și trebuie neapărat și cât mai în grabă să le schimbăm mentalitatea în mod absolut, astfel încât acei cari vor avea pământ să profite de el, iar cei cari nu vor avea să știe că afară din sat sunt mijloace numeroase de viață și că nu au decât să vină în orașe, în industrie și să câștige și ei milioanele pe cari le câștigă străinii, dintre cari unii au venit cu un slant în buzunar și s'au ridicat prin munca lor, fără să fie mai superiori nici în cultură, nici în inteligență sătenilor noștri, așa de destoinici, până a deveni milionari și aceștia sunt numeroși.

Astfel fiind, eu văd cu părere de rău că atât d. Arion cât și d. Carp ne-au cam luat la vale pe noi conservatorii-democrați pe teme colaborărilor actuale.

Din ziua întâi d. Arion ne întreba: d-voastră sunteți opoziție sau nu? Mai mult, ne întreba chiar: d-voastră cu liberalii jucați valsul? Vă aduceți aminte? A! Dar d. Carp ne-a atacat și mci serios, și regret că, d. Carp, nu este aci, fiindcă o să deschid o paranteză mai mare pentru d-sa.

Dacă ne vorbiți de vals, declar: noi cu liberalii nu jucăm valsul.

Eu personal o să le mulțumesc mai întâi pentru ferircirea de a fi aci, căci nu sunt numai grație alegătorilor, ci și prin faptul că guvernul ne-a primit pe mai mulți din noi ca să venim aci.

Să ne dăm seama de lucruri cum sunt! Dar, din acest punct de vedere, nu eră iertat tocmai d-lui Arion să vină să ne spună că jucăm valsul cu liberalii. Dacă cineva a jucat cu liberalii, și fiindcă de! sunt boeri și valsul a ajuns la țară,—d-lor, au jucat acum câțiva ani tango, și încă strașnic cu liberalii pe socoteala noastră. Acum, de! ne acuză pe noi că jucăm valsul.

Dacă vom juca ceva, să știți că nu jucăm valsul, mai puțin încă tango, ci vom juca hora de înfrățire, hora de înălțare a fraților noștri dela țară, hora de întărire a conștiinței naționale și ridicării temeinice a acestei țări. (Aplause).

Iată ce o să jucăm noi cu liberalii.

A! În ce privește pe d. Carp, lucrul e mai grav.

D-sa s'a adresat chiar personal șefului nostru, având aierul să-i spuie că nu are o linie de conduită hotărâtă și că se duce când la dreapta, când la stânga.

Ba, ceva mai mult, din această înțelegere, care ar trebui să fie între partidele politice, pentru o operă așa de importantă, din punct de vedere economic, politic și național, d-sa vede numai rău și vede periclitat chiar viitorul politic al acestei țări.

Dar să ne înțelegem, D. Carp să facă aceste obiecțiuni, d-sa, d. Carp? Eu înțeleg lucrul acesta, la un om politic, care are cultul alegătorilor, dar d. Carp, care nu s'a ilustrat decât prin acea credință: dă-mi puterea și-ți voi da guvernul. D. Carp, care a dat formula aceea „Regele și dorobanțul“, d. Carp n'are dreptul să facă aceste obiecțiuni.

Și când această țară, bine rău — eu cred că bine — văzând halul în care se află partidul conservator și văzând o licărire de viață în partidul conservator-democrat, ne-ajutat și urmat cu atâta entuziasm, cine a venit mai mult ca să lupte în contra noastră, uninduse și în sus și în jos, numai căutând ca să ne sfărâme pe noi conservatorii-democrați, dacă nu d. Carp?

Și d-sa care lovește astfel într'un partid, incontestabil puternic, având după el și întregul entuziasm a elementului tânăr, care stărnise o pornire de independență în țară, și pe care d. Carp a căutat să-l zbroască și tocmai d-sa mai vine să ne vorbească de rolul constituțional al partidelor și de respectul lor? Nu vedeți că nu se potrivește? D. Carp se supără pentru faptul că i se spune un lucru, și anume că-l aprobăm, fiind că în viața sa a făcut ceva bun și practic: împrumutarea de la 1889, și d-sa nu vra să știe de aceasta, fiindcă astăzi este în contra exproprierii. Vedeți dar că faptele nu se leagă cu

principiile omului, și atunci d-lor, dacă d. Carp ar fi aici, i-ași spune un lucru: d-le Carp, ai făcut multe lucruri în viața d-tale, acum vorbești de puterea partidelor și de încrederea ce trebuie s-o avem în alegători, să dea Dumnezeu s-o avem pe viitor, ca elementele cu viață din țara noastră să se manifeste lămurit în timpul alegerilor, în lupta dintre partide; dar d-ta ai stat la o parte și nu spuneai decât: dă-mi puterea și fac totul. Dar atunci nu vedeți că totul se învârtește împrejurul acestui astru special, care este d. Petre Carp. Dar țara aceasta cu bunul ei simț a judecat lucrurile acestea și a văzut că este oarecare inconsecvență, când d. Carp, care plecase la braț cu d. Brătianu și cu care jucase tango, să fi venit în urmă și să fi scos fierul roșu. Dacă d. Carp ar fi fost aici, i-aș fi zis: nu vezi d-ta pentru ce nu ai avut ecou în țară? Pentru că fierul d-tale roșu era vopsit numai cu roșu, adevărat era plecat numai dintr-o luptă de persoană la persoană, era tot un soi de coterie politică, dar nu era încălzit cu adevăratul dor de a lovi în pătura putredă a acestei țări, de a lovi în toți politicienii veroși cari sunt așa de numeroși în toate partidele, și cari fac atâta rău societății noastre. (Apl.)

Dacă ar fi fost cu adevărat să scoată cineva fierul roșu, atunci, d-lor eu m'aș duce desculț, ca pe timpul Papilor, la cel care ar ridica odată cu adevărat fierul roșu în contra părții putrede a vieții noastre publice. Dar atunci aș cere ca cel care a ridicat fierul roșu să nu fi jucat vals cu nimeni, să li avut o linie de conduită hotărâtă, și să fi avut totdeauna încredere în această țară și în locuitorii ei. D. Carp însă n'a avut încredere în elementul românesc; nu cunoaște durerile acestei țări. Dovadă sunt interviewurile în chestia Ardealului, în chestia Macedoniei; dovadă toate interviewurile d-sale, favorabile unei anumite părți din locuitorii țării românești. Niciodată însă nu s'a pronunțat favorabil pentru români și pentru elementele muncitoare ale acestei țări.

Așa fiind, domnilor, chestiunea, văd, cu adâncă părere de rău, că conservatorii și de astă dată au apucat o cale greșită. Văd cu plăcere însă că d. Arion, cel puțin s'a abținut. Și vedem cu satisfacere că elementele

ținere universitare dintre conservatori, sunt pentru revizuirea Constituției și pentru expropriere. Am convingerea că până la urmă vor rămânea numai câțiva deoparte și că în viitor se va vorbi de aceia cari au fost contra acestei reforme, așa cum se vorbea la 1859 de aceia cari s'au pronunțat în contra Unirii și în contra reformelor propuse atunci. Și după cum astăzi se vorbește cu mai multă simpatie de moș Ion Roată, din vremea lui Cuza, decât de marele latifundiar de pe vremuri, care avea 80.000 fălci și votase contra reformelor, tot așa va fi și cu votul d-lui Greceanu și a celor doi senatori și a altora, dacă vor mai fi, conservatori purissimi; iar noi vom merge înainte pentru că această țară nu se poate opri în mersul ei de către câțiva vizionari, din cauza a câtorva învechiți în zilele bune de altă dată și cari nu mai sunt în curent nici cu nevoile țării, nici cu nevoile și dezvoltarea straturilor dela țară, de cari astăzi nu mai putem să nu ținem seamă, precum și de revendicările lor, căci revendicările sunt formulate de cei în drept și trebuie să le acordăm maximum de atenție; să facem tot ce putem pentru ca să-i întărim mai mult, pe cei de la țară căci întărindu-i pe dânșii ne întărim pe noi toți, ne întărim țara românească, întărim elementul românesc.

Ast-fel fiind, d-lor, chestiunea, voiu trece mai departe și voiu releva una din obiecțiunile cari s'au făcut de conservatori tocmai partidului liberal și conducătorilor săi. Dumnealor în toate discuțiunile și dela Cameră și dela Senat, au găsit bine să se agațe de un lucru: „D-voastră ce doriți? Cari vă sunt părerile?“ Ei, d-lor, personal eu am convingerea că guvernul a făcut foarte bine că nu a spus până acum nimic în această privință, decât un singur lucru: dorim să schimbăm constituțiunea, dorim exproprierea pentru săteni, dorim reforma electorală. Nici nu se putea ceva mai judicios din partea d-v., căci ce voiți să se spună? Să vă dea un program mai dinainte? Să vă spună că iată care este părerea guvernului ca și un non possumus dintre acelea pe care-l pun conservatorii înainte? Nu, chestiunea, d-lor, este așa de importantă, chestiunea este și trebuie să o spunem, așa de

puțin rumegată, încât nu putem proceda cu ușurință. Chestiunea se prezintă sub atâtea fețe interesante pentru noi, căci, d-lor, ceea ce voim a face nu este o reformă care să se limiteze în a da mai mult, sau mai puțin pământ sătenilor, nu! Aceasta este numai o anexă dintr'un complex de fapte, care trebuie să ne preocupe odată pentru totdeauna și care să facă ca săteanul să iasă odată din starea lui precară de astăzi. Ei din acest punct de vedere ce voțiți să vă spună guvernul partidului liberal? Eu găsesc că a făcut foarte prudent, foarte cu judecată, când a spus: veniți, d-lor, d-voastră care reprezentați țara și față cu această dorință a mea, și nu numai o dorință a mea, dar față cu această necesitate socială de moment a noastră a tuturor, spuneți-ne cugetarea d-voastră, cari reprezentați țara și față cu această necesitate socială de moment a noastră a tuturor, spuneți-ne cugetarea d-voastră, discutați și în urmă să vedem la ce soluțiuni ajungem. Incât nici din acest punct de vedere conservatorii nu au dreptate, când vor, cu orice preț, ca guvernul liberal să vie cu un program, fiindcă un program nu se poate astăzi să se facă pe detalii decât după ce chestiunea va fi limpezită bine din partea noastră și la a treia discuțiune și probabil și în timpul cât va dura Constituanta.

Trec acum la chestiunea reformei agrare.

Reforma agrară, d-lor, este de o importanță excepțional de mare. Să nu ne facem iluziune, dar dela modul cum vom rezolva această chestiune va depinde liniștea acestei țări, dezvoltarea ei temeinică, rostul nostru mai hotărât de aci înainte. Căci, dacă o țară ca a noastră, în situația geografică a hotarelor noastre, în dorința noastră sufletească în viitor și cu nevoile noastre de Stat în interior, cu sacrificiile mari cari trebuie să facem, ca să ne apărăm independența noastră, dacă în această țară nu va fi liniște, și va putea, la un moment sau altul, să fie amenințată de sguduirii interne — atât de utile unora și atât de dorite de mulți de vecinii cari ne înconjoară — înțelegeți ce viitor vom avea. Sunt 50 de ani de când neconținut s'a dat mai mult sau mai puțin pământ, de când toată viața noastră politică, toată dezvoltarea noas-

tră economică, toată viața noastră socială, este zguduită an cu an, neștiind unde mergem, ce facem, cât și când trebuie să mai dăm încă. Ei, nu se mai poate merge tot astfel înainte. Și când văd pe conservatori cu câtă rea voință se opun la o înțelegere hotărâtă între noi pentru aceste reforme, mi-aduc aminte de cuvintele aceluși nenorocit, care acum 50 de ani a plătit cu viața lui, tocmai în chestiunea agrară, de Barbu Catargiu, care de altfel era o natură de elită, un om superior, care deși lucrând hotărât în alt câmp, eră însă un om de bună credință, și care spunea cu fală: Noi, conservatorii, dăm totul pentru țară și nimic pentru noi. Și mă uit la ceea ce dau conservatorii acum și cum cer ca să fie plătiți pentru ce dau, îmi vine să cred că problema s'a schimbat după cum o pusese Barbu Catargiu, și că acum ea este: Totul pentru noi și nimic pentru țară. (Aplause). Astfel încât, din acest punct de vedere, trebuie să luăm chestiunea, și să-mi dați voie să o iau liniștit, s'o prezint parte cu parte, astfel cum o înțeleg eu — se poate să fiu greșit, nu știu — să vă arăt părerea mea, din toată inima, să aud pe ceilalți cari vor vorbi de aci înainte după cum am ascultat cu sfințenie pe cei ce au vorbit până acum, căci încă odată, d-lor, trebuie mult discernământ, multă bunăvoință, mult studiu chiar, ca să știm unde mergem și cum mergem. E vorba mai întâiu de pământ de dat cuiva. Să vedem întâiu care e raportul care există azi între populațiunea noastră și între suprafața țării? Mai întâiu, d-lor, noi avem azi orașeni 1.329.133 și avem săteni 5.918.928. Dacă orașenii vor fi fericiți sau nu, în situațiunea actuală, nu știu, dar 5.000.000 din frații noștri, cam nu sunt mulțumiți, căci ei așteaptă an cu an o reformă hotărâtă de la care să se știe ce viață vor avea în viitor. Tot ce s'a făcut, până acum să-mi dați voie să o spun, a fost un fel de provizorat. Înțelegeți bine că noi nu putem să ne oprim și să luăm lucrurile cu ușurință. D-lor, s'a luat de către mulți, chiar de către conservatori, și în special de d. I. Lahovari, s'a luat ca argument că populațiunea aceasta de 6.000.000 locuitori dela țară e o populațiune foarte mulțumită și a făcut chiar dela tribună elogii acestei populațiuni, arătând cât e de înain-

tată în buna ei stare, prin faptul că nașterile cresc în țara românească. D-lor, și eu am studiat chestiunea economică a acestei țări și am studiat-o cu deosebire pe vremea când mă ocupam cu medicina din punct de vedere sanitar. Sunt 34 de ani de când am scris un volum asupra stărei noastre: O pagină din istoria contemporană a țării noastre din punct de vedere medical, igienic și sanitar, pe care a citat-o d. Basilescu în primul său discurs cu ocaziunea acestei discuțiuni. Nu rămâne îndoială că trebuie să lii mai mult decât încântat când vedem că în realitate populațiunea noastră crește și crește simțitor, astfel încât în anul 1912, într'un mod extraordinar, neașteptat pentru noi, numărul nașterilor a covârșit mortalitatea cu 148.000. Noi eram deprinși la un excedent de 70.000 sau 80.000 și când ajungem la 90.000 era colosal. De aci de îndată s'a spus: Iată, d-lor, că populațiunea e într'o stare bună. Da, D-lor, eu am călătorit prin țara românească, nu de acum, ci cu ranița în spate la 1871, întâia oară în munții din această parte și în județele de aci și Moldova. Recunosc cu d-sa că este incontestabil, că dacă d-voastră vă referiți la ceea ce era înainte, la ceea ce era cu deosebire în timpul lui Golescu, la ceea ce spune el în descrierea lui, când în satele din țară dela noi se aflau numai 3 sau 4 ceaune, în cari să poată să-și facă oamenii mămăliga; dacă ne referim la situațiunea lor dela 1877, când oamenii ședeau în bordeie, cum i-am găsit și eu atunci pe malurile Dunărei, trebuie să murturisim că starea lor s'a schimbat mult în bine și progresul lor trebuie să ne bucure și să ne mulțumească.

Dar, însă, nu este mai puțin adevărat că această stare de sălbătăcie și această lipsă complectă, în care se aflau dacă a fost în parte înlăturată și dacă azi am ajuns la ceva mai bun, aceasta nu va să zică că este realizat tot ceea ce dorim noi, că este, în slârșit, aceasta starea hotărâtă și dorită pentru societatea noastră. Și astăzi încă sunt lipsuri colosale la noi la țară. Aceste lipsuri o să vi le dovedesc, d-lor, de îndată. Și toate acestea sunt în raport cu ce? Sunt în raport cu starea economică precară a săteanului nostru.

D. Iancu Lahovari lăudând la Senat nașterile, spune că acest excedent provine din cauza bunei stări a populației dela țară!

Ei bine, d-lor, nu este așa. D. Lahovari s'a înșelat în presupunerile d-sale.

Incontestabil că este azi o bună stare din ce în ce mai mare, mai ales de câțiva ani, dela 1906 încoace; este incontestabil că sătenii noștri s'au pus mai vrednic pe muncă și cultivă mai bine pentru dânșii decât altădată. Știți cu toții însă că nașterile se explică foarte ușor și în alt mod și veți avea explicarea grație tot d-lui Iancu Lahovari, autorul legii dela 15 Martie 1906, legea relativ la concubinaje, care ajunseseră în țară la noi o adevărată nenorocire, o adevărată calamitate socială și morală. Prin legea d-lui Lahovari s'a înlesnit însurătorile la țară, și grație legii făcute de d-sa regulându-se de-o dată multe căsnicii nelegitime și sterile s'a constatat că imediat nașterile au început să crească, astfel încât la 1906 dela 88.000 au ajuns la 148.000, când anul trecut nașterile sunt deja mai joase. Vedeți dar, că această lege a dat prilejiul unui soi de regulare de situațiune socială a săteanului nostru, pe lângă buna stare materială care s'a mai îmbunătățit. Era natural și normal această creștere. Vedeți că nu putem invoca numai această îmbunătățire de stare materială ca un fel de confirmațiune a teoriei, că unde este o pâine mai mult este și un copil care se naște mai mult! Această teorie a trăit!

Dacă veți lua și veți studia raportul de nașteri din țară dela noi veți vedeă că se confirmă ceace de altfel trebuie să știm cu toții, că acolo unde țara noastră are mai multe proprietăți mari, săteanul se află mai în suferință, și prin urmare și nașterile lui sunt mai mici. Și din țara noastră partea care pentru moment are mai multe proprietăți mici și mai puține proprietăți mari și latifundii este tocmai Dobrogea. Nu ascund însă că este și elementul slav din câteva comune, care poate să facă nițel ca natalitatea să fie mai mare, dar incontestabil că Dobrogea astăzi are maximul de nașteri, prin faptul că situațiunea sătenilor de acolo este mult mai înfloritoare decât în Moldova și în Oltenia.

D. G. Diamandi: Și minimum de mortalitate.

D. Dr. C. Istrati: Da, da, și minimum de mortalitate. Mai mult decât atât, minimum de criminalitate, minimum de delikte sunt toate în partea aceasta a țării.

Astfel în cât din acest punct de vedere vedeți că este o legătură între mijloacele de traiu, între înmulțirea populațiunii, între starea ei morală, și prin urmare dela sine problemul este pus, că din momentul ce populațiunea este așa de temeinic pe cale de desvoltare în Dobrogea, precum și în Muntenia, și lasă așa de mult de dorit în Oltenia și Moldova, este că în Moldova sunt prea multe proprietăți mari, în Oltenia proprietăți imense și în acelaș timp pământul dat țăranilor foarte lărâmițat.

Dar, d-lor, d. Fleva — și-mi pare bine că este aici d-sa — voește să se mai temporizeze nițel rezolvirea acestei chestiuni, pe motiv că noi nu suntem încă destul de luminați în ce privește starea celor de la țară. Și d-sa ar dori să se facă o anchetă amănunțită, din toate punctele de vedere, ca să se vadă cât pământ au, în ce stare se află, și așa mai departe, și chiar merge până acolo, încât spune că, dacă este să dăm pământ sătenilor, acest pământ să-l dăm printr'o casă, sub controlul Statului, o casă specială, cum ar fi fost să fie Casa Rurală, care este mai mult bancă rurală. Și atunci dela sine problema, fără nici o zguduire ar putea să fie rezolvată în câțiva ani.

Apoi, d-le Fleva, ancheta este făcută, ancheta este făcută dela 1906, este făcută în timpul expoziției, căci expoziția națională, la care mulți liberali din nenorocire nu s'au asociat cum trebuia, această expoziție a avut un scop înalt și anume: ca să ne dăm mai bine seama de situația materială a acestei țări. La această expoziție am făcut congrese științifice, cu caracter românesc, cu dorința de a vedea fiecare latură a chestiunilor cum se prezintă ele la noi. Am făcut secțiunea științelor sociale, și am fericirea să spun că actualul ministru al instrucțiunii publice, tânăr, întors atunci de curând în țară, a fost dintre cei cari au stat alături cu noi; sunteți iscălit în procesul verbal. Și în această secțiune unde au spus unii că s'a făurit și cine poate și că nu a fost ade-

vărat!? revoluția dela 1907, în care a venit învățătorii din toate părțile, tinerii cari se ocupau cu dor de această țară, și fiecare și-a adus cuvântul său. Eu am dispus să se facă această anchetă printr'un om de seamă, specialist doctor în filozofie, d. Scraba, funcționar actualmente la ministerul de justiție, un om superior, un om cum rar se întâlnesc, un om de bună credință și român de bine și care a făcut formularul în comisiunea în care se află și d. Duca, și alți oameni de seamă, chestiuni cari s'au trimis în urmă preoților și învățătorilor, și toți ne-au răspuns. Și, d-lor, știți pentru ce am făcut aceasta? Aveam persoane de încredere pe cari le trimiteam prin țară ca să adune materialul necesar, și care mi-au raportat multe observațiuni de seamă și fapte curioase. În dorul nostru de a merge înainte, am împroprietărit D-lor pe rând dela 1864 români, bulgari, țigani, sate întregi; numai vorbesc de Dobrogea unde bulgarii au luat pământ și pentru copilul din burta mamei, și pentru câinele din curte, căci au pus numele câinelui și au luat pământ, și azi au ei pământul pe care trebuia să-l aibă românii; ne-am ocupat de toți, numai de răzeșii noștri nu. Și atunci am trimis la acești obijduiți de cari noi nu am ținut seamă într'o țară liberă, dar de cari au ținut seamă rușii din Basarabia și austriacii în Bucovina, unde se află societatea răzeșilor și mazălilor.

Atunci au venit oameni de bine și miau zis: iată ce se petrece la țară: o lipsă mare, lumea e descurajată, răzeșii sunt într'o stare așa de precară că nu mai au uneia cu ce să-și hrănească copiii, își pasc vitele pe marginea șanțurilor șoselei, și în loc să se întărească acest element cu adevărat boeresc și puterea țării în trecut, români conștienți de menirea lor, am lăsat ca ei să se piardă și am făcut împroprietărirea pentru toți străinii. Și chiar azi nu ne ocupăm de ei și aceasta este rău. Și mi s'a spus următoarele când am trimis să se adune odoarele vechi românești, pe cari le mai păstrau pentru că credeam că are să se facă un muzeu pentru fala țării noastre, muzeul trecutului nostru și de care s'a ales praful și pulberea în urmă.

Oamenii aceștia, răzeșii, mi-au dat obiectele lor, și au

zis: ia-le d-le, pune-le la Casa țării cum zici d-ta, fiindcă noi suntem sfârșiți, ne ducem, ne isprăvim. Și atunci, am văzut în ce hal ne aflăm, am admis îndată să se facă acest chestionar, unde veți găsi tot ce vă interesează. Sunt 32 de tabele făcute în culori și lucrarea conține multe date, dar din nefericire trebuie să ne dăm seama de un lucru. Noi, stratul conducător, suntem superficiali: noi, stratul conducător, avem multe păcate, noi, stratul conducător, trebuie să recunoaștem că ne nu ocupăm serios de chestiunile sociale și chestiunile naționale ale acestei țări. Adeseori legiurile noastre se fac în grabă în biurouri, miniștrii dau ordin dimineața ca să se facă o lege, legea e făcută de cine știe ce funcționar și a doua zi ministrul duce legea la Cameră și d-voastră știți cum se votează! Din această grabă și superficialitate decurg multe rele.

Iată, d-lor, ce se spune aci în această importantă lucrare ¹⁾:

„Acolo, unde se simte lipsă de pământ, fără excepție, situația lui economică e rea, lipsa de energie la muncă îi e caracteristică, viciul beției îl copleșește, starea lui culturală e mai înapoiată. În delungul anchetei, lipsa de pământ de cultură și de pășune e dată ca adevărata cauză a tuturor relelor ce bântuie populația noastră rurală“ ²⁾.

Această lucrare ar trebui să fie un soi de Biblie pentru oamenii noștrii politici și nu ar trebui să se afle nici unul din ministeriabilii noștrii, și sunt așa de mulți în țară la noi, cari să nu o li cetit această lucrare, cari să nu se ducă la țară apoi să vadă ce e acolo, fiindcă prea ne-am deprins să facem politică și să punem regulă în țara românească numai dela Capșa și să nu facem nimic până ce nu bem Champagne Mumm. A venit timpul, să ne facem de aproape examenul conștiinței noastre, să

1) G. D. Scraba. Starea socială a săteanului, după ancheta privitoare anului 1905, îndeplinită cu ocaziunea expozițiunei generale române din 1906, de către secțiunea de economie socială, cu 34 tabele statistice și 24 tabele grafice. București, 1907.

2) Idem. pag. 6.

vedem greșelile, lipsurile și superficialitatea operilor noastre în general.

Să-mi dați voie să vă reproduc din această carte numai câteva rânduri, ca să vedeți că cecece doreă d. Fieva, cu dreptul să știe, se cunoaște dejă. Astfel: „La o populațiune de 1.163.900 de familii, de 5.319.942 suflete, corespund 1.152.812 locuințe, socotind printre ele și bordeele.

„Prin urmare, 11.088 familii de săteni nu au locuințe decât împreună cu alte familii. Dar acest număr de 11.088 e prea mic chiar, față de realitate, scăzând la sate locuințele de vară din unele regiuni și acele locuite în nordul țării de săteni. Ținând seamă că 3,8% din populațiune trăiește în bordee, iar 26,5% în locuințe cu o singură încăpere, găsim că a treia parte a populațiunii trăiește în locuințe cari dau o primă condițiune de traiu cu totul primitivă“.

Va să zică 11.088 de familii de săteni n'au locuințe decât împreună cu alte familii. Gândiți-vă, vă rog, la lucrul acesta: săteni cari n'au locuințe!

Ei, d-lor, eu știu că sunt țări în cari săteanul n'are locuință, dar țăranul acela e într'o stare prosperă cum nu sunt nici arendașii la noi. Așa este în Schleswig-Holstein. E singura parte unde sunt marii latifundiari de cari noi n'avem ideie, căci ei sunt latifundiar față de cecece este acolo proprietatea mare. Satele, casele din sate, gospodăriile, conacurile sătenilor cu alte cuvinte, sunt acolo ale marelui proprietar. Șoselele, prin legi de Stat, sunt ale marelui proprietar. Șoselele prin legi de Stat, sunt în sarcina marelui proprietar. Școala, biserica, doctorul, sunt tot în sarcina lui. Și, d-lor, e atâta omenie între marele proprietar și micul arendaș sătean, că odată nu s'a văzut o nemulțumire. Pe la noi, în București, astăzi, chiriile caselor mici nu se dau decât cu contracte pe șase luni, și la fiecare șase luni ele cresc cu 20—40%. Este o neomenie revoltătoare, un abuz fără seamăn care se face în țara aceasta, unde totul pare că este permis. Exemplul vine dela noi de sus, unde toți fac după capul lor. Mă întreb cum mai pot trăi micii funcționari, oame-

nii cari fac o mică industrie, cei cari câștigă numai câteva sute de lei pe lună !

Ei bine, acolo, pe domeniile latifundiilor germani, ur sătean își ia casa pe zece ani și se instalează într'însa. Am un prieten al meu, mare proprietar acolo, și care îmi spune, că din când în când, ia o bere sau un ceai la dâșii. Aceștia sunt sătenii de acolo; dar altfel sunt și boierii lor; pecând la noi, boierii sunt cum îi știți, iar sătenii...

Voci: Cum i-a bătut Dumnezeu...

D. D. C. Istrati: Prin urmare, d-lor, când sunt 11.000 de săteni cari nu au casă, e ceva înfiorător, monstruos; dar v'ați gândit și la altceva: ce locuințe au cei cari zicem că au casă? Eu m'am apucat să le descriu, la un concurs al profesorilor de igienă dela 1878, când juriul, îmi aduc aminte, a dat ca teză: „despre locuința săteanului“. Teza mea a fost găsită așa de bună de acest juriu, care nu știă ce este la țară, încât a fost publicată din oficiu.

Ei bine, să vă spun cum stau aceste case: 3 și 88% din populațiunea țărănească trăiește în bordee, 26,5% din locuințe sunt case cu o sigură odaie. Deci 25% din cei 1.300.000 de capi de familie trăiesc într'o singură odaie. V'ați gândit d-voastră ce moralitate, ce sănătate, ce stare mintală poate să fie la un popor, unde femeia cu bărbatul, cu toți copiii, bolnavi sau sănătoși, la naștere sau nu, trăiesc într'o singură cameră. Iar restul, d-lor, sunt cei cari au 2—3 camere și mai mult. Și acolo, în această lucrare, vedeți că aveți în chromo făcute proporțiile hotărâte, astfel încât, ceea ce este cu galben, reprezintă o casă cu o odăiță de intrare, cu tinda, și încolo casele cu mai multe odăi sunt cele dela munte, iar restul sunt cocioabe nesănătoase în cari trăiesc toți la un loc.

Din acest punct de vedere vedeți ce rău stăm. Așa încât: Din 1.163.000 familii, se pot socoti fruntași câți? 184.070, adică numai 16%, pe când familiile de mijlocăși 44%, iar codașii, și știți ce va să zică codașii la țară, sunt 40%.

D-lor, s'a făcut de asemenea statistici și s'a pus în chestiune cât costă malaiul și grâul la țară, căci am fost revoltat

că tocmai în anul acela ducându-mă la Liège pentruca să văd expozițiunea de acolo, s'a constatat că hectolitrul de porumb se vindea acolo cu 8 lei și la noi cu 12 lei și se constată astfel că la noi se plătește între 5 și 28 lei hectolitrul, la țară. Va să zică nu avem nimic organizat pentru schimbul nostru dela un județ la altul, nu se ocupă nimeni la nevoie, nici administrația, nici marele proprietar, nimeni! Acum cred că se ocupă băncile populare și syndicatele agricole, așa încât rămâne ca ei singuri să mai facă ceva serios pentru viața celor dela țară.

„Din cele 2.898 comune cari existau la 1 Aprilie 1906, se pot socoti ca având o stare înfloritoare 390 comune, adică abia 14 %, 1.838 cu starea mijlocie, iar 670 cu starea rea sau foarte rea. (pag. 406)“.

Ce voiți dar mai mult decât atât? Adugă că: „starea mai proastă o înfățișează comunele cari sunt exclusiv pe proprietățile arendate. Situațiunea cea mai bună o înfățișează proprietățile moștenești, unde găsim puține comune cu stare proastă și acolo unde sunt tovarășii sătești, dar asupra cărora nu se poate spune încă nimic hotărît, atât din cauză că sunt puține, cât și din cauză că acest regim nu a putut avea o influență decisivă. (pag. 307)“.

Va să zică reiese încă odată că lipsa de pământ face starea precară a săteanului nostru, cât pentru rest nu uitați că ancheta e făcută la 1906, deci la începutul reformelor economice ce au avut loc la sate.

Mai mult decât atât, voiui aminti că: „O singură familie de arandași de această categorie, e stăpână la noi în 56 comune, și anume: în 14 din cele 47 pe cari le are județul Dorohoi, 10 din cele 47 ale județului Botoșani, 8 din 42 în Iași, 8 în Putna, 6 în Fălciu, 3 în Suceava, 2 în Ialomița și câte una în Vaslui, Tutova, Tecuci, Brăila și Dâmbovița, având la îndemână 37.445 familii ceeace revine la aproape 200.000 suflete!“ 200.000 de iloți!!

Iloți la cine? Intoarceți pagina și vedeți câți proprietari mari își caută de moșii, câți din arandași sunt români, câți sunt străini și anume ce fel de străini. Am auzit numele care s'a spus, de unul din d-voastră, Moki.

Fischer, vedeți ce calamitate socială a fost pe noi! Din fericire în nordul Moldovei lucrul s'a schimbat; să sperăm că se va schimba pretutindeni; căci când n'o mai fi deosebire între noi, elementele mai culte deia oraș și vor înțelege rostul și misiunea, și țăranii se vor ridica mai cu temei și vor scăpa din toate aceste angarale. (Aplauze).

„Locuitorii, ne spune un primar din Tutova, muncesc mai mult pentru vite: nu au unde crește și ține o vacă de lapte; pe când dacă pământ n'au, găsesc la proprietar sau arendaș în dijmă“. Sătenii din o comună din Ilfov, adaugă un învățător“ după mărturisirea lor, n'ar mai fi făcut nici o semănătură la arendaș (în 1905), dacă nu i-ar supune chestia izlazului. Mai prăpădiți intrăm în iarnă — zic ei — dacă ne învoim“.

În lunile Iunie și Iulie, mai cu seamă, vitele lor mor de foame din lipsă de pășune.

„Ca dovadă ne poate servi scumpetea pășunatului. Variind între 0.50 lei (Tulcea) și 35 lei (Ilfov și Râmnicu-Sărat) pentru vita mare; între 0.10 lei și 19 lei, pentru vite mici, (pag. 312)“.

S'a întâmplat, d-lor, într'un sat mare de 3.000 de locuitori din Muntenia că s'a aflat numai 7 vaci cu lapte, și în epidemiile de scarlatină și tifos nu s'a putut găsi lapte ca să se dea copiilor, la noi în țară, unde se exportă anual pentru 20 milioane numai vite!

„Intr'o comună din Vaslui vitele s'au împuținat cu 80 la sută. Intr'o comună din Argeș, în 1904—1905, vitele au pierit de foame, deși în comună există o pădure seculară. Intr'o comună din Ilfov, din 600—700 vite de lapte ce se aflau, au mai rămas 40—60 vite! (pagina 313)“.

Iată, d-lor cum stăm; ce voiți mai mult? Aveți astfel deslegarea întregii stări rele economice dela țară! Chestia izlazurilor! Eu nu sunt pentru izlazuri, așa cum le concepem, mai ales la câmp, unde nu sunt posibile. Ele astfel alcătuite nu constituiesc o stare de progres, dar mă gândesc la pășunile și fânețele artificiale; acestea trebuiesc înmulțite. Chiar Statul, pe coline și la munte, unde va fi posibil, va trebui să mai defrișeze din pă-

duri, căci nu e posibil ca România, cum o probează statistica, să aibă mai puține izlazuri ca Belgia! ¹⁾

În fine, dacă îmi dați voie ca să mai citesc, găsim următoarele: „Astăzi într'o comună din Ialomița, pentru 3 pogoane de islaz, învoitul muncește proprietarului 2: pogoane definitiv, și rezultatul acestei stări de lucruri, ieată-l:

„Numai în 1905, numărul prevențiilor — fiindcă oamenii se repezeau prin păduri cu vitele lor flămânde — a fost de 33.262 într'un an, din cari 24.713 condamnați.

— Luați seama, ce sarcină pe Stat numai ca să-i judece și adesea să-i închidă! — „Dând pentru judecătorii de pace un contingent de 13 la sută din numărul total al inculpaților!“.

„Sinteza acestei stări de lucruri ne-o dă un primar din Dâmbovița, când ne zice, că din cauza lipsei de islaz, săteanul e nevoit să-și vândă vitele și să muncească în locul lor“.

Aceasta e chestiunea izlazurilor. A! în ce privește acum, d-lor, partea cealaltă tristă a situațiunii deperate, a acelor cari nu au nici casă, nici pământ, cari stau la discreția marelui proprietar, uitați-vă ce se spune tot acolo (pag. 314):

„Pelagra, care da în 1905, 114 sinucideri, adică 58. la sută din totatul sinuciderilor populațiunii rurale; 37

	Proporțiia la sută a pășunilor în:	
	<i>raport cu suprafața totală</i>	<i>raport cu suprafața arăturilor</i>
Austria	13,66	38,22
Belgia	11,32	29,34
Bulgaria	7,12	23,40
Danemarca	31,55	84,31
Franța	9,82	22,04
Germania	5,01	10,31
Italia	1,25	2,33
România	9,66	21,51
Ungaria	12,57	39,74

Vezi: *Statistica pășunilor din România, în anul 1910* de Valeriu D. Popa, București 1912.

La noi creșterea vitelor va trebui să se facă în Nordul Moldovei, pe coline și la munți și în bălțile Dunărei, iar în restul țării trebuie să avem în vedere numai întreținerea vitelor de muncă și a vacilor cu lapte.

la sută din numărul total al sinuciderilor de 310 pentru întreaga țară, din care 197 la sate și 113 la orașe“.

Dar în ce parte din lume sinuciderile cele mai numeroase sunt la sate, decât în orașe, ca în țara românească? Lucrurile se explică: „Pentru pământ, socotit cu 33 lei falcea, se fac, spre pildă, muncile următoare: 10 prăjini prășilă, 40 prăjini secere, 40 prăjini arat, 4 zile zile cu carul și 90 prăjini borănit“.

Apoi, d-lor, un burete îl storci și tot mai ține nițică apă în el. Din oamenii aceștia însă dacă îi storci neconținut, ce vlagă vrei să mai rămână în ei?

„Intr'o comună din Dolj, pentru 8 pogoane de pământ, ce i se dă săteanului cu învoială de a semăna pe el jumătate porumb și jumătate grâu, el trebuie să muncească arendașului 7 pogoane grâu și 7 pogoane porumb cu desăvârșire, să transporte 200 dubli decalitri la gară sau schelă, la o depărtare de 8—10 kilometri, să facă 4 zile cu mâinele, să planteze 300 salcâmi pe fiecare an, aceștia procurați de sătean, să care 7 căruțe de îngrășămintă pe locurile arendașului și să dea 2 pui de găină!“.

Ei bine, d-lor, cred că în Congo nu se poate să se abuzeze mai mult de bieții nenorociți, cum s'a abuzat de populațiunea noastră sătenească!

Acum, d-lor, nu vă mai spun, în ce mod se fac contractele, conform cu legea nouă.

Contractele acestea se fac cu oameni cari nu știu să citească, se fac la primărie, unde primarul se știe că e cu arendașul sau cu proprietarul! Iată în plus de cele ce am văzut:

„Intr'o comună din Vlașca se ia pentru fiecare învoială 6 găini, 10 ouă, un mușchiu de porc și o limbă, 20 de dovleci și 5 ocă vechi de fasole!“.

Și fasolea și oul, ultima lor resursă de hrană! Câtă neomenie, câtă lipsă de suflet!

D-lor, sunt lucruri cari sunt revoltătoare, și dacă trebuie să ne mire ceva, este îndelunga răbdare a poporului nostru dela țară.

Astfel fiind chestiunea, d-lor, înțelegeți că nu ne putem mândri numai cu nașterile și aceasta cu atât mai mult,

cu cât știm, — și aci sunt mai mulți d-ni doctori în Cameră, — cari știu cât de mare este mortalitatea la copiii noștri.

Atunci, vedeți d-voastră că nu avem în sfârșit să ne lăudăm cu starea noastră sanitară dela țară. Dar trec acum, d-lor, la chestiunea cealaltă. Aceștia cunt locuitorii. Bine!

Să vedem acum, d-lor, care este situațiunea raportului dintre sătean și pământ? În fine, ce pământ mai avem la dispozițiunea noastră?

D-lor, dacă se ia statistica, se vede că țara întregă de 131.000 kilometri pătrați, are 13 milioane hectare și din aceste 13.017.700 hectare cari cuprind pe dânsele toată suprafața țării, pământ uscat de fapt se află numai 12.677.700 hectare.

Din acesta pământul agricol, care ne interesează pe noi, se află 9.873.600 hectare.

Ia să vedem cum se repartizează acest pământ. „Pământul agricol propriu zis“ 9.973.700 hectare din cari:

1.505.100 hectare sunt fânețe și pășuni.

1.848.000 „ „ grădini și vii.

6.001.200 „ „ pământ arabil propriu zis, sau global:

7.506.300 hectare pământ arabil, fânețe și pășuni; ori 7.968.296 pășuni și livezi, — fără domeniul Statului și fără domeniul Coroanei.

Cât pământ au sătenii din acesta? Căci chestiunea aceasta ne interesează pe noi!

Am căutat să scot anume toate datele necesare, ca să ne facem o părere. Iată ce găsim în Statistica agricolă din 1907, că proprietăți pe suprafață mai mică de 10 hectare, care în mediu nu au decât 3 hectare, 27, sunt 1.015.302, și cari au o suprafață de 3.319.795 hectare la dispozițiunea lor.

Aceasta este proprietatea absolut mică dela noi. Conform cu legea votată în urmă s'au făcut cum veți vedea și oarecari proprietăți mai mari, pe lângă cele răzeșești vechi, cari mai existau, astfel că găsim încă 36.318 proprietari, cari pe lângă numărul de 1.500.000 capi de

familie sunt o nimica toată, cari au câte 19, 16 hectare, în mijlocie, cu o suprafață totală de 695.953 hectare.

Și mai avem pe urmă, maximum care este la țară, 3.381 de oameni cari au câte 100 hectare maximum, în mijlocie câte 69, 49 hectare, cu o suprafață de 165.456 hectare.

Va să zică, vedeți d-voastră că proprietatea mică, dacă o limităm la maximum 100 de hectare, ceace este așa de mult deja, afară de aceia cari au câte 3 hectare și un sferl, ceilalți sunt într'un număr foarte restrâns.

Dacă vă ridicați acum la proprietatea de 500 hectare, care este proprietatea mare de fapt, nu la noi, dar în alte părți, după cum voiu arăta, atunci găsim :

2.608 oameni cari au 785.719 hectare, ceace face 301,27 hectare de fiecare. Și dacă treci la latifundii, cari pot să fie până la 200.000 de pogoane pentru unii, și știți cine au fost, iar 50—60.000 pogoane, mai curent, se găsește că 3.001.473 hectare se află în mâna a 1.563 oameni !

Bine, d-lor, uitați-vă nițel și faceți d-voastră acum deosebirea aceasta între suprafața de 4.181.104 hectare, câte se află în posesiunea a 1.015.302 de oameni și între suprafața de 3.787.192 hectare, care e apanajul a 4.271 de oameni. Nu găsiți d-voastră că această disproporție este scandalos de mare? Nu vedeți că printrînsa se explică tot răul social și economic de care suferim noi? Nu vedeți d-voastră pe unia îmibuibați prea mult și-un rău și mai mare economic — neputând să caute bine multul ce-l au, iar pe de altă parte pe alții cari au puterea de muncă, au timp și dorință, și cari nu au elementul esențial la țară, pământul, pe care să-l cultive.

D-lor, s'a căutat să se vadă dacă în realitate sătenii se limitează numai la pământul lor, sau dacă pot să mai cultive și dacă cultivă ei și pământul luat în arendă. Ia să vedem acum ce aflăm? Găsim că loturi mai mari de 100 hectare, în țara românească sunt 3.500 din întinderea totală de 1.696.900 hectare adică 28, 27 la sută, pe când loturi mai mici de 100 hectare sunt 1.140.507 și cu o suprafață de 4.306.614, adică 71,73 la sută. Apoi nu vedeți că și din acest punct de vedere oricât s'ar

întide bieții oameni pe terenuri luate dela marea proprietate—și în aceste 4 milioane de pogoane întră și obștiile actuale, — nu vedeți că tot nu ajung decât la $\frac{2}{3}$ a suprafeții arabile? Astfel, în cât 3.500 de cultivatori au a treia parte din pământul agricol, aproape 1.700.000 hectare. Dar ceea ce este trist este că chiar aceste arendări, cu toată schimbarea în bine, deseori se fac foarte rău. Așa am auzit și eu și mă fac aci numai ecoul celor auzite, că chiar la Casa rurală, astfel cum se dau acum la obști pământurile nu se dau tocmai ținându-se în seamă în prima linie de interesele rurale, cari trebuie să ne conducă, anume ajutorul țăranilor noștri.

Se spune că chiar din inspectorii agricoli, puși să-i învețe pe țărani cum să facă agricultură, mulți iau din suprafețele moșiilor arendate obștiilor câte 50 hectare de pământ bun și îl cultivă pe seama lor. Cercetați și veți vedea. Acela care mi-a spus...

D. Em. Culoglu : Vă rog să-mi spuneți numele, fiindcă eu care sunt în consiliul de administrație al Casei rurale, nu cunosc aceste fapte.

D. Vintilă Brătianu : Nu au dreptul acesta.

D. Dr. C. Istrati : Știu că nu au dreptul. Legea la noi este bună și ar fi sfântă; dar dacă ar fi...

D. Vintilă Brătianu : Nu au dreptul.

D. Dr. C. Istrati : Eu dacă vorbesc, fac aceasta cu dorința ca d-voastră cari sunteți oameni cu inimă să vă interesați mai de aproape și o să vedeți că sunt abuzuri făcute de acești controlori, sunt abuzuri făcute de preoți și deseori de învățători, încât nu arare ori bieții săteni, cari rămân cu pământ de coadă, la sfârșitul anului deabia au cu ce să trăiască.

D-lor, este o chestiune care deseori ne interesează pe noi și care se pune ca obiecțiune în contra împroprietăririi din nou a sătenilor noștri. Se spune : voiți să dați pământ sătenilor? Apoi nu vedeți d-voastră că mulți dintre sătenii d-voastră sunt așa de puțin pregătiți că nu profită nici de terenurile, cari le dați, încât le închiriază. Ei bine, am căutat să obțin date, să vedem întrucât această obiecțiune e serioasă și atunci m'am ocupat să văd, cari sunt raporturile între oamenii cari au

Îost împrorietăriți, cari nu-și caută pământul, și de ce? Și între proprietarii mari sunt cari ar trebui să-și caute pământurile și nu le caută. Iată d-lor, câteva date interesante. Din proprietatea mare se caută direct de către proprietarii mari numai 780.227 mii de hectare, iar 905.921 mii hectare din proprietatea mare, e dată în arendă, cu alte cuvinte, 3 cincimi, aproape 60 la sută e arendată. Dacă nu ar fi arendată, nu am putea să stăm la București, să facem sport din politică, să locuim în străinătate, să ne ducem la Monaco și Coasta de Azur n'ar plină de români, și în tot Occidentul, n'ar fi hotelurile pline numai cu prinți, cu marchizi și baroni de ai noștri căci în această privință, am ajuns să fim mai mulți decât englezii și rușii, acei cari vizitează stațiunile climaterice din Occident.

D. I. Stănculeanu: Dar avem Sinaia și Constanța.

D. Dr. C. Istrati: Din nefericire, tot operă pentru conservarea națională!... Proprietatea mică de 2.724.694 ha, se cultivă singură, și acești cultivatori mai iau încă în arendă cu bani 831.433 ha, și cu dijmă 594.284 mii de ha. Va să zică sătenii noștri pe lângă că își cultivă singuri pământul mai iau și pământ în arendă. Dar mai e un fapt pozitiv, sunt săteni cari își arendează pământurile, ați văzut că proprietatea mare arendează 60 la sută și să vedem cât arendează și proprietatea mică? Din cei împrorietăriți la 1364 și cari au la dispoziția lor, 1.680.147 de ha, și-a arendat în 1912, locurile lor numai 41.647 mii, ceea ce face 2 la sută din ei, față cu proprietarii mari, cari arendează 60 la sută. Din cei împrorietăriți în urmă, însurăței delă 1978, și cari au la dispoziție 229.064 mii ha, numai 14.091 mii și-au arendat pământul, ceea ce face 6 la sută. Și acum să-mi dați voie, să vă spun și pentru ce dâșii au arendat aceste loturi, pentru că d-lor e natural să vezi dacă i-a împins la această stare de lucruri vre-o nevoie sau nu. Ei bine, d-lor; este o statistică făcută în această privință, statistică foarte importantă și care ne arată cauzele pentru cari proprietarii mici, nenorociții aceștia își arendează loturile.

Mai întâi un fapt: acei împrorietăriți la 1864 și-au

împărțit așa de mult suprafața pământului rural, încât adeseaori au rămas uneia cu o jumătate de pogon! Cum voiți ca un om, care are energie într'însul, să fie robit la o jumătate pogon și să nu închirieze acest pogon unui vecin, spre a fi liber să se ducă la oraș, să caute a face mai mult decât ceace putea face cu jumătatea lui de pogon?

Dar ia să vedem ce ne spune o statistică făcută la arendarea pământurilor în 1909: „Printre cauzele cari au motivat arendările, clasificate în grupe, acelea pe cari le întâlnim mai des, este nevoia de bani, datorii, etc. Din 38.825 de arendări, acest motiv a fost invocat în 21.098 de cazuri, adică 54 la sută din contracte“. Nu numai atât, dar lipsa de vite de muncă e asemenea invocată de 3497 de arendări, ceace face 9 la sută. Iată acum și partea rea. Reaua voință și lenea, menționate în 829 de cazuri, adică 1,3 la sută; și mai sunt pe urmă 1.147 de cazuri, adică 3 la sută pentru acoperirea cheltuielilor de înmormântare și altele. 1).

Ca un sătean să-și arendeze bucățica lui de pământ, nu vedeți d-voastră în ce stare de mizerie trebuie să fie ca să nu aibă cu ce înmormânta femeia sau copiii, și să trebuiască să închirieze pământul lui puțin, ca să facă față acestor nevoi.

Prin urmare, vedeți, ceace se impută ca indiferență din partea sătenilor noștri, pentru pământul pe care-l au, de fapt este o nevoie absolută. În orice caz, ei nu închiriază decât 2 — 6 la sută maximum, și n'aveți decât să vă gândiți în schimb la cei cari închiriază sistematic la ori și cine, și cele mai adeseori la cel care dă mai mult și care va stoarce mai tare apoi pe țărani; și aceștia sunt 60 la sută!

D-lor, s'a mai făcut o obiecțiune, și o obiecțiune gravă la care a răspuns în parte colegul, care a vorbit înaintea mea, și pe care țin să o relev. S'a spus anume că sătenii noștri dacă ar intra într'o proprietate rurală mai mare, dacă cu alte cuvinte am sustrage proprietății mari

1) Arendările pământurilor foștilor clăcași și ale însurăteilor. București, 1909, pag. XXI.

o parte din pământ și l-am da sătenilor, am pierde enorm din punctul de vedere al economiei naționale, căci ei ar căuta mai prost pământul, căci nu produc așa de mult, prin urmare s'ar compromite averea națională și exportul nostru atât de necesar, ca să plătim anuitățile și să facem față la toate nevoile statului.

Ei bine d-lor, iată că și din acest punct de vedere, am căutat să adun oarecari date. Mai întâi, d-lor, este un lucru, care ne bucură pe noi, și anume că starea sătenilor noștri s'a schimbat foarte mult. Cei cari vorbesc de sătean acum și nu-i cunosc de aproape se înșală mult.

Și, d-lor, statisticele acestea cari le-am făcut noi în 1905, țineți seama că sunt aproape 9 ani de atunci, și că mersul a fost vertiginos astfel că dacă s'ar face astăzi din nou, sunt convins că datele acestea ar fi mult mai bune ca înainte.

La uitați-vă la aceste grafice, cari arată societățile cu scop moral și cultural la țară, societățile de mutualitate, societăți cu caracter economic etc., uitați-vă să vedeți ce progrese frumoase! De unde nu eră nimic acum 16 ani, vedeți ce situațiune de laudă este acum la țară la noi, din punctul de vedere cultural și economic și dacă d-voastră veți lua acum și veți căuta să vedeți mai de aproape și cari sunt datele statistice ale producțiunii de la țară, o să vedeți lucruri cari o să vă umplă inima de bucurie și cari să vă dea încrederea și să puteți constata că nu va putea fi compromisă de loc economia națională prin faptul că pământul va trece în parte dela proprietatea mare la proprietatea mică.

Da, d-lor, sunt oarecari date cari ne întristează. Spre exemplu, dacă luați d-voastră culturile de porumb; porumbul este baza alimentațiunii la țară la noi. Săteanul știe să cultive porumbul foarte bine.

Ei bine, se observă totuși un lucru puțin înbucurător și anume, că datele statistice asupra producției la hectolitru, dela 1907—1911, arată că, pe proprietatea mare, suprafețele cultivate în porumb au scăzut dela 307 mii la 200 mii de ha, dându-se preferință grâului care se poate vinde mai cu preț în străinătate; pe suprafețele

locuitorilor se observă însă aproape o stare staționară. Dar se observă un lucru, că pe când pe proprietatea mare, creșterea în hectotitru a variat dela 1.72 la 2.25, adică cu 5 și 3 zecimi, la săteni creșterea a fost număr de 3.9, va să zică e o creștere mai mare în producțiune la hectar la proprietatea mare, decât a celei mici.

Dar cine cultivă la țară? La țară cultivă porumbul săteanul și pe ce pământ? Pe pământul secătuit dela dela 1864 și 1878 și din nefericire acest pământ e foarte mic, nu se poate face rotație pe el, se cultivă porumbul an pe an, și numai porumb; și cum cultivă țăranul? El îl ară, îl seamănă, îl sapă tocmai după ce a muncit pentru proprietarul mare, și astfel nu a putut să obție pentru el decât o creștere de 4 la sută, pe când pentru proprietarul mare a crescut cu 5 și 3 zecimi,

Dar, dacă trecem dela pământul lui la acela care îl ia cu arendă ca să-l cultive pentru el, starea e cu totul alta. Astfel pentru meiu, proprietarul mare se menține cu o creștere de 6.9, iar proprietarul cel mic cu o creștere de 6.5; deja e un progres mare. Dacă trecem la orzoaică și la orz, care nu se cultivă de țărani decât de câțiva ani, ei bine, proprietarul mare a crescut producțiunea cu 3 hectolitri și 6, iar proprietatea mică cu 4 hectolitri și 5, deci cu o jumătate h. mai mult decât proprietatea mare“.

Prin urmare, d-lor, să nu se mai tot cânte că săteanul nu știe să cultive, și aceasta cu atât mai mult, cu cât vă voi da un alt exemplu. La seară, proprietatea mare dela 1907—1911, a crescut producția hectolitră cu 2.9, iar săteanul cu 3.4. Dar altceva. Dacă luați grâul, de oarece tot se vorbește de proprietatea mare, care a făcut sacrificii, care a îmbunătățit cultura sa. Știm sacrificiile ce a făcut și împrumuturile la Creditul rural pentru ce s'au întrebuițat.

Ei bine, știți ce se observă? Că pe când proprietatea mare, a crescut producțiunea grâului numai cu 3 hectolitri, proprietatea mică a obținut 3 și jumătate. Când vedeți că proprietatea mică, astfel necăjită cum e, în formațiune numai de expansiune, cum e acum și ajunge totuși nu să concureze, dar să întrecă producțiunea pro-

prietății mari, trebuie să avem toată încrederea în vâncioșia săteanului nostru, de care, dacă ne-am ocupă mai mult, am fi surprinși, să vedem ce ar putea face! ¹⁾).

Dați-mi voie să vă mai reamintesc ceeace s'a făcut acum câțiva ani. Acum trei ani, Asociațiunea română pentru înaintarea și răspândirea științelor a organizat o mică expozițiune, cu concursul celor din localitate, în Târgoviște. Aflați că la fiecare doi ani ne ducem la un oraș nou, tocmai pentru a stimula viața din diferitele centre ale Statului nostru. La Târgoviște am constatat acest lucru îmbucurător, că toate produsele expuse de către săteni au fost superioare celor aduse de marea proprietate, și că proprietarii mari au cumpărat sămânță dela obștiile sătești, în acel an, pentru proprietățile lor. (Aplauze).

Ne mai vorbiți d-voastră atunci de superioritatea mării proprietăți? Ar trebui, însă, să fie superioară. Ne mai vorbiți de cumpăna în care s'ar găsi țara dacă am trece o parte din pământ în mâna sătenilor?!

Da, d-lor, dacă proprietatea mare și-ar fi făcut cu destoinicie datoria, și dacă și-ar fi îndeplinit misiunea sa, așa eră. Dar nu trebuie să uităm un lucru, în vorbire domnilor conservatori găsesc totdeauna ceva echi-voc: proprietarii mari, proprietate mare.

Să-mi dați voie să fac o mică deosebire între aceste două lucruri: proprietatea cea mare, până la un punct oarecare, și-a făcut datoria în țara românească. Cum? Incontestabil că aceea care trebuia să evolueze mai mult în agricultura extensivă, a trebuit să fie proprietatea mare. Dar fac apel la cunoștința d-voastră, la cei ce știți ce e în această țară, că pe cât timp, mai ales în Moldovă, au stat moșiile în mâinile marilor proprietari, progres nu s'a făcut mai de loc.

Și numai din acest punct de vedere a contribuit la civilizația noastră, la dezvoltarea noastră economică proprietatea mare prin arendași; căci arendașii ridicați din altă pătură socială, doritori de o muncă mai rodnică și mai cu pricepere și râvnă și mai cu dorința de a se

1) Vezi Statistica Agricolă a României în anul 1912. Buc. 1913.

instrui și îmbogăți prin muncă, au făcut pe moșiile marilor proprietari o cultură mai bună. Și numai astfel proprietatea mare a început să dea mai mult de 30 de ani încoace, prin mijlocul arendașului, care a putut fi fatal locuitorilor în urmă și de care sper că nu vom mai avea nevoie în viitor, dar care a lucrat mai bine moșiile.

Nu așa stă, d-ilor, cu misiunea proprietarilor mari.

În ceea ce privește pe proprietarii mari, dacă s'ar face o statistică a împrumuturilor dela Creditul rural, și ați căta să vedeți din aceste milioane și răsmilioane câte s'au întrebuițat pentru faceri de ecarete, pentru îmbunătățiri de ecarete, pentru alte îmbunătățiri la moșii, pentru canalizări, pentru drenajuri, pentru în sfârșit, îmbunătățiri serioase și atât de necesare, utile și indispensabile proprietății mari, o să vedeți, că, din nenorocire, poate numai 5 la sută, cel mult, au fost întrebuițate din împrumuturi pentru aceste scopuri. Cât pentru rest, nu aveți decât să vedeți cum putrezește grâul prin gări! Și mai venim noi și mai acuzăm Statul, că nu are milioane ca să se plătească vagoanele, cari să poată transporta grânele, să-l ducă în grabă la porturile noastre, pe când de fapt ar fi trebuit proprietarii mari să aibă magazii, în cari să păstreze aceste grâne. (Aplauze).

Și eu spun acest lucru, cu atât mai mult, cu cât dacă veți lua această carte, pe care o pun la dispozițiunea d-voastră, o să vedeți, că minimul cotei grâului în Londra este tocmai în momentul când noi împingem mai tare la vânzare în țara românească, în loc să procedăm așa, ca să așteptăm momentul cel mai prielnic pentru o vânzare cu preț.

Și acolo, în această carte, sunt cifre pozitive, cari vă dovedesc, că peste 75.000.000 le pierdem tocmai prin precipitarea noastră de a vinde atunci când cota pentru grâne la Londra este mai slabă ¹⁾).

Va să zică, nu vedem nici prevedere, nici studierea chestiunii! Și se mai plâng proprietarii mari că-i acuzăm, că nu și-au îndeplinit rolul social?

Eu d-ilor, vă mărturisesc un lucru. Eu regret, că nu

1) Starea socială a săteanului. Pagina 309.

avem în țara aceasta o boerime la care să ne putem închină, o astfel de boerime cum a fost pe alte vremuri și în vremea copilăriei mele, o boerime care să stea la țară, care să iubească pe sătenii depe moșie, să lie ca părintele moral al sătenilor, care să-i ajute, precum ajută în copilăria mea boerimea, unde niciodată agentul fiscalului nu venea decât la proprietar, la care proprietar oamenii se adresau la orice nevoie a lor, și erau siguri că o să găsească un sprijin, și unde era o comunitate de legături, o inimă și un suflet între proprietarul mare și între sătean, proprietari cari erau totdeauna d-lor, oameni mai culți, proprietari cari aveau bibliotecile lor.

Da am apucat astfel de oameni la țară, la 1854, cari aveau în biblioteca lor „La revue de deux Mondes“.

D. Costinescu știe acest lucru, mai cu deosebire în Moldova unde proprietarii mari aveau colecțiuni de tablouri și de opere de artă; erau proprietari mari, cari încurajau tineretul care se ducea la studii în străinătate, proprietari mari cari făceau sacrificii pentru oamenii cari se distingeau și pentru ori mișcare culturală și națională.

Dar azi, d-lor, sunt atât de mulți, cari în casa lor n'au un singur tablou de Grigorescu, cari n'au încurajat o singură expozițiune, cari nu aduc decât lucruri străine și cari au disprețul a tot ce este românesc. (Aplauze prelungite):

Din acest punct de vedere eu cred, că a venit momentul să spunem cuvântul hotărât: Vrem viață românească de sus până jos, (aplauze prelungite), nu mai vrem o viață falsă, o viață cosmopolită, o viață artificială, adeseori neproductivă și ruinătoare pentru țară, care a făcut ca în societatea noastră să fie atâți ariviști, atâți farsori, atâția mișcători de afaceri, atâția intriganți și atâția oameni, cari fac armă din orice lemn. Noi voim ca toți, dela mic la mare să știe să-și iubească țara și cu cât sunt mai avuți cu atât să se simtă mai mult datori față de țară, căci averea este o funcțiune socială și prin ea ești dator să fii mai util mediului social. Numai așa putem să mergem înainte, numai așa putem să facem ceva serios.

D-lor, mai spuneți d-voastră ceva, d-nii conservatori:

că ați dat pământ suficient. Ia să vedem acum ce pământ am dat și ce ne mai rămâne de dat sătenilor, căci este un lucru mai important decât exproprierea, este chestiunea de a face să pătrundă la țară ideea că nu avem pământ așa ad libitum, ca să-l dăm sătenilor, și că pământul acesta nu se dă de pomană, căci nu putem să luăm un lucru care există să-l distrugem, ca să-l dăm, cum zicea d. Carp, câte un pogon de fiecare.

D-lor, este un lucru pozitiv, că la 1864 s'a dat la 408.119 clăcași 1.680.647 hectare; că la 1878 s'a dat la 48.622 însurăței, 229.063 hectare, ceea ce face în total 1.909.710; Dela 1881—89 s'a dat la 8.402 oameni loturi mici 39.526 hectare, și la 1889 la 104.296 oameni, 518.588 hectare. Prin urmare, până la constituirea Casei rurale în 1908, s'a dat 2.467.824 hectare.

Dacă acum această sumă o scădem din pământurile cari se află la țară în loturi mici, dela 10—100 hectare, care știți că sunt 4.181.104, de oarece aceste patru milioane nu sunt date de noi, căci noi am dat numai 2.467.824, ci sunt și celelalte, sunt pământurile moșnenilor noștri, cari după statistica făcută la 1899 de d-l Colescu, aveau încă 240.615 capete de familii și aveau la dispozițiunea lor încă, din fericire 1.460.000 hec.

Astfel încât, scăzând, ne rămâne nouă 2. 721.104. Dacă din acestea scădem acum suma de 2.467.824, pe care l-am dat lor, rămâne, d-lor, că dela 1864 și până la 1908, s'a mai cumpărat de oameni 253.280 de hectare. Astfel încât, sătenii noștri, în acest timp de 44 de ani, n'au cumpărat anual decât, în mijlocie, câte 5.700 de hectare. Ei, d-lor, puteți d-voastră admite, că acest sistem trebuie să meargă înainte, că anual să dăm numai câte 5.000 de hectare? Apoi, să așteptăm un secol pentruca toți sătenii de seamă să poată să ajungă a-și forma o mică proprietate, fără a atinge marea proprietate, pentru care, cum o să vedeți, avem să fixăm o întindere hotărâtă? Acest lucru nu se poate! Cu atât mai mult, cu cât am văzut că sătenii, prin ei singuri, pot prea puțin; nu numai că adesea ori nu au de unde cumpăra, dar, dacă nu-i ajutăm cu capitalul necesar, ei nu pot să scoată mii de franci deodată, și să dea ca să cumpere hectarele de cari au ei nevoie.

Atunci, d-lor, când noi avem, prin urmare să admitem exproprierea, când simțim nevoia ca să se dea acest pământ, să vedem ce vor d-lor să dea și cam ce pământ este acela pe care îl avem la dispoziție ? Și aci, vă rog, să mă urmăriți, căci chestiunile acestea sunt foarte importante.

Ne dau înainte cu Casa Rurală. Casa rurală ? Eu d-lor, personal, recunosc un lucru, că dacă și-ar fi îndeplinit mai bine misiunea ei, am avea o altă stare de lucruri. Și am credința că dacă și centrala băncilor populare ar fi fost organizată așa încât să poată să servească de intermediară între săteni și vânzători, poate că am fi scăpat de o mare criză și poate că problema actuală nu ar fi fost pusă în mod așa brutal cum este pusă azi. Din nenorocire Casa rurală a cumpărat mai puțin pământ decât trebuia și putea ; a dat numai 16.000 ha și are la dispoziție numai 65.000 ha pe care poate să le dea la săteni. Poate că într'un singur punct de vedere Casa rurală ar fi scuzată și poate că a făcut o faptă bună, cum am văzut că au făcut și arendașii dar fără voia lor.

E necontestat că sătenii noștri, în mare parte, nu sunt pregătiți încă suficient ca să lucreze în mod îngrijit pentru ei, și Casa rurală bine a făcut când a arendat moșiile la obștii, punându-le acolo diriguitori, care-i învață să cultive bine ; dovadă că producția muncii lor e superioară acum agriculturii mari. Ei bine, Casa rurală în această privință pregătește dar pe săteni, ca atunci, când vor ajunge proprietari pe loturile lor să fie destoinici, ca astfel să poată profita de pământurile lor. Asta e singura ei parte bună în prezent.

Afară de casa rurală mai sunt moșiile de mână moartă și domeniile regale cari se ridică la 320.000 de hectare. D-lor, este un lucru care mă doare în suflet, și când reaminteam mai adineauri cuvintele răposatului Barbu Catargiu : „totul pentru țară, nimic pentru noi“ și ziceam că azi nu mai au înțeles în câmpul conservator aveam dreptate căci când văd că d. Marghiloman, reprezentantul blazonului vechei noblețe a țării românești (Ilaritate), spune la senat : „ Voiți pământ ? Aveți bunurile de mână

moartă“ ! Ei bine, d-lor, eu dacă aş fi avut o familie care să fi făcut asemenea fundaţiuni, la care trebuie să ne închinăm cu respect, fundaţiunii pentru ajutorul copiilor, al bolnavilor, al bătrânilor, le-aş fi respectat mai mult, şi acum, d-voastre, vechi censervatori, voiţi să le daţi pradă ? D-sa ziceă : Voiţi pământ ? Să deă Statul ; să de aşezămintele de binefacere, să deă chinezii şi japonezii, dar noi nu. Dar nu vedeţi unde mergem ? Credeţi d-voastră că bunurile de mână moartă sunt la dispoziţia noastră ?

Am avut onoarea să fiu administratorul Aşezămintelor Brâncoveneşti şi am văzut că în multe din actele de fundaţiune, sunt clause cari nu permit Statului să se amestice în administraţiune.

D-na Bălaşa, fiica lui Brâncoveanu, o femeie superioară, şi-a lăsat averea pentru binefacere ; d-na Brâncoveanu asemenea, şi ele au hotărît ca nimeni, afară de familie şi mitropolitul ţării, nu vor putea, să ia parte la administraţie.

Şi unele din testamente sunt aşa făcute, că dacă Statul ar veni să se amestece, familia va avea dreptul să strice testamentul.

În orice caz aceste aşezăminte sunt instituţiile cele mai de seamă din trecutul nostru şi-ar fi o adevărată impietate ca să le desfiinţăm.

Vedeţi dar, d-lor, că din aceste moşii de mână moartă nu ar eşi decât ceva mort pentru noi. Eu sunt pentru exproprierea unora din bunurile de mână moartă, de pildă a moşiiilor cumpărate în urmă, cari n'au o clauză specială în actul de fundaţiune, dar acolo unde este o clauză specială să o respectăm. Este un sentiment de pietate naţională pentru acei oameni, cum a fost un Cantacuzino, care a dat la oparte 18 copii, i-a desmoştenit şi a lăsat întreaga sa avere pentru spitale ; oameni de aceştia, cari au avut în vedere interesul public mai presus de toate, cari au dat societăţii averea şi moşiiile lor sunt numeroşi din toate straturile societăţii noastre şi noi să venim acum cu atât dispreţ să călcăm sentimentul lor de pietate. Natural, că celelalte moşii, cumpărate în urmă, sau aparţinând altor fel de instituţiuni vor putea

fi supuse exproprierii, și vor primi, veți vedea îndată ce și în ce chip, în schimb, căci va fi mai ușor pentru administrațiunile lor de a tăia cupoanele rentei, decât să cultive pământul, lucru ce distrage administrația. chiar dela chemarea ei. Dar, în fine, dacă luăm acum aceste moșii de mână moartă, vom avea un maximum numai de 150.000 hectare pământ, pe care să-l putem distribui sătenilor. Va să zică mai adăogați la 65.000 hectare și lotul acesta.

Dar este ceva care mă doare și mă revoltă, și fac apel la d-nii miniștri să se gândească la aceasta: este o lege votată de partidul conservator, propusă de d. Lahovari, o lege, aceea a trecerii în proprietatea Statului a moșiilor de mână moartă.

Aci sunt lucruri extraordinare și nimeni din d-voastră nu strigă, din d-voastră oamenii de legi, cari vă ocupați cu economia țării, și așteptați ca un chimist să vină să vă vorbească de asemenea lucruri? (Ilaritate). Știți ce este acolo? Ia uitați-vă „Prețul fixat se va plăti prin titluri de rentă perpetuă“! Dar pe ce lume suntem d-lor? D-voastră ministru de finanțe, admiteți să operați pe vecie Statul român cu rentă perpetuă? Dar abia am scăpat de renta perpetuă și acum voți să intrăm din nou pe această cale? Și încă cum? „În renta nominativă, inalienabilă!“

D. Vintilă Brătianu: D. Carp a voit să convertească toată datoria publică așa.

D. Dr. C. I. Istrati: Vă rog să schimbați această lege ca să nu se mai dea titluri de rentă perpetuă...

O voce: E moartă.

D. Dr. C. I. Istrati: Bine că e moartă. Și să se dea titluri cari se păstrează 50 ani și atunci să fie schimbate cu altele și așa mai departe. Dar încă ceva, să vedeți acolo în modul cum se expertizează, cum se face în sfârșit determinarea valorii pământului. Așa încât, și regret că nu e d. ministru de domenii aci, dacă veți lua după această lege un hectar va ajunge la minimum 1.800 lei și d-voastre o să-l dați săteanului tot cu 1.800 lei? Nu vedeți d-voastră că cineva va trebui să plătească această diferență? Și cine altul va fi acela care va plăti, decât tot bietul Stat?

D. Em. Costinescu, ministru de finanțe: Se gătește deja modificarea.

D. Dr. C. I. Istrati: Foarte bine faceți, vă rog mult, căci pe mine m'a scandalizat să văd așa lucru; va trebui să o schimbați, căci nu se poate să mai existe o asemenea lege. Nu uitați, d-lor, că dacă expropiați azi aceste moșii de mână moartă, pentru cari eu am un deosebit respect, dacă le expropiați cu valoarea lor actuală, adică pentru o moșie care valorează 100 mii lei dați în schimb suma de 100 mii lei, nu vedeți că oricât s'ar admite că renta va scădea în viitor, tot va încasa mai mul decât în prezent, căci azi administrațiunile au nevoie de biurouri, cu funcționari, controlori, inspectori, cari vor dispărea din administrația privată a acestor case, și astfel și beneficiul lor va fi mai mare.

Odată ce ați văzut aceasta, să trecem să vorbim de domeniile Statului. Ele sunt de 220 mii ha. Am controlat însă că pământul arabil este numai de 184.560 ha.

Apoi mai sunt domeniile Coroanei cari au în total 59 mii ha, dar din cari nu veți putea lua decât 30 mii, restul fiind păduri, vii; așa că punând toate acestea și chiar domeniile particulare ale M. S. Regelui, cari sunt convins că o să dea o parte din ele cu bună voință, cu care ar trebui să dea și proprietarii mari din țară, vom avea 429.560 mii ha. Dacă ne-am limita numai la minimul cerut de d. Stere, de 1 milion de ha, nu vedeți cât sunteți încă de departe de suprafața de pământ, care va trebui pentru a împroprietări pe săteni. Atunci mă întreb cum se poate ca partidul conservator să se opună? la expropriere? Nu le rămâne destul pământ? Va rămâne mult din domeniile actuale ale marelui proprietăți, vor mai rămâne celelalte proprietăți de munte, cari nu vor putea trece la săteni, și dacă veți lua în considerație terenurile păduroase, în întindere de 2.755 mii ha., o să vedeți că particularii au 1.492.841 hectare.

Vedeți că au deja un milion și jumătate din suprafața țării, cari le rămâne pe veci la dispoziție. Dar să ne înțelegem odată pentru totdeauna, căci d-nealor ne tot vorbesc de jertfe. Ce jertfe? În ce? Ne cer ca să le plătim mult pentru pământ, ne cer să le plătim cu bani

peșin (Mică ilaritate), ce să le mai dăm? Aceasta e jertfă? Mă mir că nu a întrebuintat cuvântul francez sacrificiu. Jertfă pe românește va să zică altceva, jertfa e să lași mai jos pentru o operă frățească, pentru opera de emancipare socială, pentru opera de întărire a neamului nostru și a proprietății mari în special. (Aplause). Căci, d-lor, să nu ne facem iluziuni, pe expropriați îi facem mai bogați, și o să vedeți îndată cum. Când eu am o moșie, d-lor, și din 2.000 de hectare îmi luați o mie, îmi măriți de lapt valoarea pământului care îmi rămâne. D-nealor și-au mărit valoarea și prin șoselele făcute de bieții săteni, prin drumurile de fier pe cari le-a făcut țara întregă. Când doctorul Arsachi cumpără în lalomița cu un galben pogonul, și acum i se dă 25 de lei arendă, din ce cauză s'a ridicat valoarea moșiilor d-nealor pe la cari nici nu se duc? S'a ridicat prin dezvoltarea economică, la care au contribuit mai puțin decât țara întregă, și azi incontestabil că prin expropriere se ridică însăși valoarea funciară a părții din moșie ce le rămâne.

D. Em. Constantinescu, ministru de finanțe: Prin Casa rurală s'a ridicat mai mult.

D. Dr. C. I. Istrati: Nu vedeți d-voastră, când vorbim de jertfe, că ar trebui din acest punct de vedere să căutăm să ne dăm seama de cece facem, și să facem astfel încât să fie nițică jertfă, fiindcă, d-lor, ni se opun numai principii abstracte, că proprietatea e inalienabilă, că nu o putem atacă, că e ceva sacro sanct. Sunt vorbe numai. Nu e lege omenească, nu e convenție între noi, care să fie respectată când e vorba de viitorul țării și al neamului românesc. Atunci nu mă uit nici la dreptul de proprietate, la nimic. *Salus Rumaniae suprema lex*, (Aplause prelungite), și iau pământul de unde am, și îl dau unde trebuie. Altfel nu pot să am liniște în țară, nu pot să am dezvoltare sigură, nu pot face operă de progres, (Aplause) și de emancipare socială, (Aplause).

Acum trec mai departe, ia să vedem cam ce ar trebui să facem.

D. președinte: Fiind ora 6, consult Adunarea dacă admite să se continue ședința.

Voci : Pe mâine fiindcă suntem obosiți.

D. președinte : Atunci ședința publică pe mâine.

D. Dr. C. I. Istrati : Mulțumesc și eu călduros d-lui președinte pentru această amânare. (Aplause prelungite și îndelung repetate).

D. președinte : Ridic ședința. D. dr. Istrati va continua în ședința de mâine.

Ședința dela 18 Martie. — Urmare. —

D. Dr. C. Istrati : D-le președinte, d-lor deputați, în urma discuțiilor cari au avut loc în această Cameră și în urma celor ce am avut și eu cinstea să vă spun ieri, cred că ne-am lămurit asupra unui fapt pe care cred că trebuie să-l facem să fie cât mai răspândit în sânul populațiunii noastre rurale, și anume că suprafața țării e aceiaș și că va fi încă multă vreme poate tot aceiaș pe care o avem acum, pe când grație împrejurărilor fericite numărul nașterilor se înmulțește, crește chiar îmbucurător de tot în țara noastră. Așa că dacă am dori, ceea ce de altfel ar fi natural, ca să dăm pământ fiecărui copil de sătean, aceasta nu s'ar putea face decât dacă am avea colonii mari sau terenuri libere, cum au avut vovezii noștri pe vremuri și cum au Statele puternice din Occident. Acest lucru neputându-l face, prin urmare oricare ar fi creșterea populațiunii noastre și această creștere e de dorit să fie cât mai mare — de altfel gol în Europa nu se mai poate — o să ajungem în curând la unison în ceea ce privește media populațiunii din țara noastră cu media populațiunii din celelalte State din Europa. Trebuie deci să facem odată să înțăleagă bine pe frații noștri dela țară, căci eu nu-i numesc țărani. Cuvântul de țăran, la noi, deși va să zică om dela țară, e dat tot deauna în antiteză cu cuvântul de boier; s'a zis cuvântul de țăran într'un sens atât de rău încât eu am oroare de acest cuvânt, de aceea zic ori sătean, ori frații noștri dela țară.

Ei bine, trebuie să-i facem să înțăleagă că cu toată buna noastră voință, cu toată dorința pe care o avem ca să-i ajutăm, cu toate sacrificile pe cari trebuie să le facă Statul, instituțiile mari și marii proprietari, volens nolens, totuși nu vom avea pământ pentru toți. De altfel nu se mai poate concepe ideia ca în Europa oricine se

naște la țară să aibă și pământul voit la dispoziția sa. Și atunci eu aș face din nou apel la cei care reprezintă, mai mult sau mai puțin pe drept, colegiul al treilea între noi, să fie buni a profita de întâia ocazie a sărbătorilor de Paști, să se întoarcă în sânul populației rurale, să-i vorbească în ziua mare a Invierii Domnului, spunându-le lor, cari nu sunt alături cu noi aci, că acolo nu sunt decât bunevoinețe, căci excepțiunile sunt din fericire așa de rari, că cu toți îi iubim din inimă, că îi considerăm ca frații noștri, că am ajuns în fine la acest moment psihologic în țara românească, să nu ne mai fie rușine să spunem că suntem români și că suntem frați cu cei dela țară. Și dacă nu putem face tot ce, din nenorocire, le-am promis, căci noi le-am stricat mentalitatea, să-i facem să vadă siguri realitatea faptelor. Dacă d-voastră vă aduceți aminte bine, la 1864, s'a regulat, după cum știu cu toții, mai mult sau mai puțin chestiunea agrară. Nu era de sigur ceva hotărât și definitiv, dar nu e mai puțin adevărat că oamenii noștri dela țară nu-și făcuseră încă multe iluziuni, n-uși creiasse aspirațiuni prea mari. A venit însă războiul independenței dela 1877 și acești oameni dela țară, frații noștri dela țară, s'au dus în războiu, în mare parte fără să știe să citească, fără să știe să scrie, mulți neștiind din trecutul lor decât numai ce aflau prin poveștile cari le arătau un trecut măreț, prin ideia care o au că sunt români, că sunt de neam superior, și prin legendele mai mult sau mai puțin confuze cari le vorbeau de eroii neamului. Acești oameni desmoșteniți în mare parte, până la 1877, s'au dus totuși și s'au luptat în mod admirabil fără ca să ne pună nicio condițiune și noi am fost acei cari, cu mentalitatea noastră de mahala de oraș, ne-am apucat să le spunem: duceți-vă băeți de vă bateți că o să vă dăm pământ. Acolo e origina ticăloșiei noastre actuale, pe care am plătit-o prin atâtea revoluțiuni și din care cauză și astăzi ne aflăm într'o situațiune așa de grea, față cu rezultatul practic, real și util ce trebuie să-l dăm chestiunii agrare. Acelaș lucru l-am făcut și în trecut și l-am făcut și în anul expirat. Ei bine, ceace s'a petrecut în anul trecut e așa de sublim, așa de înățător

Încât am curajul să o spun, și o știm cu toții, că sunt foarte puține popoare în Europa la cari în un moment așa de decisiv, în preajma unei lupte care putea să fie foarte sângeroasă, să se ducă cu mai mult avânt și cu mai mult entuziasm cum s'au dus frații noștri, cum s'a dus țara întreagă.

Nu cu pământ însă se plătește eroismul și patriotismul, și este o crimă de a crede că în acest mod trebuie să plătim pe frații noștri care și-au făcut așa de bine datoria.

Dacă au cei dela țară un drept de răsplată, este ca ei cetățeni ce sunt să fie îndreptățiți ca și noi din punctul de vedere electoral și politic, aceasta da; răsplată însă, fiecare om, fiecare cetățean, fiecare soldat, să o caute în conștiința lui, în numele care'l leagă de un fapt istoric, sau de o campanie strălucită.

D-voastră care reprezentați colegiul III, în deosebi, aveți datoria să le spuneți că pământ se va da pe cât posibil, — și aci am părerea mea personală, în gruparea din care fac parte, — reducând la o anumită cuotă suprafața arabilă din proprietatea mare.

Vom reduce deci proprietatea mare, dar nu voim a o desființa și nu va putea fi desființată niciodată de altfel. Ați văzut asemenea că am căutat să vedem dacă obiecțiunile ce se aduc populațiunii rurale sunt serioase sau nu. Una din aceste obiecțiuni era aceea, că populația rurală își părăsește pământul de muncă, își închiriază acest pământ și că nu se servește de el. Ați văzut după date statistice precise ce avem la îndemână, că, pe când proprietarii cei mari închiriază din proprietatea cea mare 60 %, clăcașii dela 1864 nu au închiriat decât 2 % din proprietatea lor și însurăței dela 1878 nu au închiriat decât 6 %.

Am căutat de asemenea cu alții cari m'au precedat la această tribună, să se vadă că nu trebuie să avem neie o îngrijorare, din punctul de vedere economic, dacă vom împroprietări mai puțin pe sătenii noștri; căci afară de porumb, și v'am spus din ce cauză producțiunea pe hectar a crescut mai puțin la proprietatea mică decât la cea mare, în colo proprietatea mică, cum era și natural produce mai mult.

De asemenea am căutat să vă fac să vedeți un lucru și anume că acei cari ne spun că nu e nevoie de expropriere fiindcă avem la dispozițiunea noastră suprafețe suficiente, și anume că trebuie ca Statul să dea, mâna moartă să dea, și așa mai departe, că atunci când am făcut socoteala ați văzut însă ce a ieșit din toate aceste categorii de terenuri cari ar cuprinde în ele domeniile Coroanei, domeniile particulare ale Regelui, căci sunt convins că o să dea toți în această țară, începând cu marii proprietari, domeniile Statului, și ceea ce se înțelege, propriu zis, prin bunuri de mâna moartă, nu dispunem totuși decât de 429.560 h. și această suprafață e cu totul neînsemnată pentru numărul mare de locuitori cari nu au pământ și pentru reforma ce o urmărim.

Și pe mine, d-lor nu mă îngrijește numai faptul locuitorilor cari nu au pământ, căci o să vedeți că chestiunea trebuie pusă cu totul altfel, dar mai mult sunt preocupat din punctul de vedere al reformei economice care trebuie să o facem în această țară, și atunci din momentul când nu avem alt pământ, din momentul când v'am dovedit că dela 1864 până acum, afară de împrumutările făcute de Stat, sătenii nu au putut cumpăra anual decât maximum câte 5.000 h. rezultă că trebuie să-i ajutăm în aceste acte de cumpărare și de împrumutări prin expropriere.

Rămâne acum să ne întrebăm un lucru: ce urmărim noi cu exproprierea? D-lor, să ne înțelegem odată pentru totdeauna, ce anume voim să facem? Voim noi așa să dăm câte un pogon la fiecare om? Voim să facem pomană, ori repartizare uniformă la toți? D. Carp ne-a făcut o socoteală, că ne-ar costa unul sau două miliarde...

O voce: Trei miliarde.

D. Dr. C. I. Istrati: ...și că ar trebui să dăm câte un hectar de fiecare cap. Dați-mi voie să vă spun că aceasta e o utopie, și fiindcă cuvântul de inconștient, s'a admis ca un termen parlamentar, dați-mi voie să vă spun că acel care ar face acest act ar fi cu adevărat inconștient.

Eu nu pot crede că se cere pământ fără sacrificii mari, dela Stat, dela Coroană, dela mâna moartă, pentru ce? Ca să ne facem milă, să ne facem pomană cu cei dela țară? Așa vedem noi această chestiune agrară? Așa

vedem această reformă economică dela care depinde viitorul și liniștea acestei țări? Doamne ferește. Prin urmare, d-lor, dacă e vorba să ne dăm părerea cinstit, o să spun și eu părerea mea. D-lor nu mai rămâne îndoială că trebuie să transformăm raporturile dintre suprafețele cari se află azi față în față, în ceea ce privește domeniile mari și suprafețele mici rurale.

Dar este o deosebire a da numai câte un pogon și două, căci ar fi atunci o crimă și atunci noi în realitate nu am face decât am îmbucătăți proprietatea mare, nu am face decât s'o fărâmițim. Nu! nu trebuie aceasta! Aveți d-voastră, d-lor, Casa rurală, aveți și puterea organizării mai bine a centralei băncilor agricole. Eu, dacă aș putea, d-lor, credeți-mă, că ași face ca Casa rurală să lucreze mai mult și mai iute și ași face să scadă valoarea acțiunilor ei pe piață, căci este un dezacord enorm între facerea de bine a sătenilor și valoarea actuală a acțiunilor Băncii rurale, care este așa de crescută. Aș mai face, d-lor, încă ceva: din centrala băncilor agricole aș face un mic credit rural, care să aibă dreptul să cumpere și să vândă locuitorilor tot ce privește pământul de suprafață mică, în raport cu puterea sătenilor noștri cari pot să cumpere câte un hectar sau mai mult când vor găsi mijloace.

Cu deosebire prin centrala băncilor agricole ar putea să cumpere dela proprietarii mari cari își vând moșiile și în sfârșit să cumpere proprietățile cari se pot pune la dispozițiunea sătenilor în loturi mici, iar Statul să nu întrebuițeze legea exproprierii, decât numai spre a da un minimum de 10 hectare sau 15 ori 20 hectare de fiecare împământenit.

D-lor, nu trebuie să facem mulți proprietari mici, dar trebuie să constituim o adevărată clasă de rezistență a poporului nostru, trebuie să reconstituim o clasă ca cea a răzeșilor, o clasă puternic românească, care să fie în acelaș timp miezul dezvoltării noastre naționale și miezul de producțiune al dezvoltării noastre economice.

Aceasta este ceea ce ne lipsește azi nouă! Și dacă ne zbatem de atâtea decenii, este că noi avem azi un fel de superfetațiune socială, o clasă dominantă sus și jos

de tot iloții pe cari nu i-am înțeles, i-am desprețuit și pe cari nu i-am iubit și ajutat cum se cade.

Intre aceste două clase trebuie neapărat să avem o populațiune care să trăiască și să producă și să fie conștientă de fiecare acțiune a ei, clasă care să fie în sfârșit scutul nostru de apărare și în afară și în țară.

Tot cu aceștia din urmă vom întări și elementul românesc din orașe.

Iată, d-lor, ceeace ne trebuie nouă. Dar, în afară de aceasta, o să vedem că sunt încă câteva chestiuni cari trebuiesc legiferate. Se mai pune chestiunea: cum se va cumpăra acest pământ pe care-l expropriați d-voastră?

D-lor, în ce privește renta perpetuă am spus-o de eri că este o nenorocire, o calamitate dacă s'ar admite. Trebuie să plătiți în rentă de Stat. Și aci cu părere de rău, difer de iubitul meu șef d. Take Ionescu. D-sa vede plata în bani. Apoi, d-lor, la ce vă mai servește d-voastră cuvântul de jertfă la conservatori!? Ce jertfă veți mai face? (Aplauze) Să-i plătim gras, scump, în bani, în aur?

V'am arătat eri că le ridicăm valoarea pământului rămas în păstrare prin faptul exproprierii chiar. Apoi până când? A! dacă este jertfă, măcar atâta jertfă să facă ca să primească ca bani hârtia țării, care slavă Domnului, prin atâtea vicisitudini prin cari am trecut și prin atâtea greutăți în dezvoltarea noastră, cam copilărească ca conducere de 60 de ani încoace, și totuși nu am lipsit niciodată să facem față datoriilor noastre. Să plătim în bani astfel căci e o plată sigură, reală.

Natural, când vă vom da odată 50, 60, 100, 200 de milioane și când vă veți grăbi să le vindeți ca să plecați la Monaco, natural că o să fie un faliment monstru. (Aplauze). Păstrați-le însă, pentru numele lui Dumnezeu, păstrați-le! Sunt sigure și vândute cu regulă, veți câștiga încă la ele.

Singura obiecțiune serioasă care a fost ridicată de d. Take Ionescu eu încă găsesc că-și are remediul ei. Natural, d. Take Ionescu zice: bine oamenilor, acestora le luați pământul, le dați o altă activitate? O să vedeți că vrem să le dăm de lapt o altă activitate, căci din momentul când le reduci proprietatea, o să vedeți că o să

aibă suficientă activitate dacă vor voi să-și dezvolte activitatea lor pe pământurile pe cari le rămân. Dar dacă ar voi unii din d-lor, zice d-l T. Ionescu ar putea să facă industrie și astfel să-și plaseze în mod util capitalul ceea ce ar părea greu cu neplata în bani.

Incetul cu incetul, însă, renta noastră o să fie căutată că pâinea caldă în străinătate. Această rentă are valoarea ei reală acum, și o să ajungă ca hârțiile noastre sută în sută și poate peste sută. Și atunci, dar d-lor, unde vedeți d-voastră pierdere, rizic la jertfa pe care o faceți? și imposibilitatea de a face industriei?

Astfel încât, d-lor, vedeți că din acest punct de vedere eu sunt cu totul de altă părere.

Și să nu vă faceți iluziuni că această chestiune agrară, astfel cum începem acum s'o discutăm, s'o studiem și s'o pricepem, se va realiza mai curând decât în 10, 15 ani. Această reformă nu se poate face într'o zi, două.

Nu este chestiunea: haide să luăm de aici, să punem dincolo; după cum se făceau legile în țara românească până acum. Din contra trebuie să lucrăm cu cumpătare, serios, liniștit, pe îndelete, așezat, ca fiecare să-și găsească, în sfârșit, interesul realizat în această afacere.

O să mă întrebați, cine va plăti renta? Ei, d-lor, cine a plătit-o și până acum? Acei pe cari îi arde soarele vara la plug și la seceră; ei o plătesc, ei o vor plăti. Spuneți-mi, ați cunoscut proprietari cari ședeau la țară să fie înșelați de săteni, pe atunci chiar când nu se făceau contracte scrise? Nimeni nu a fost mai cinstit în această țară ca săteanul nostru. (Aplauze).

Dacă l'a stricat cineva, l-am stricat noi cu civilizațiunea noastră frustră. Și în ce a constat această civilizație? Să-i dăm un notar și un primar, știți de acei trebuincioși; să-i dăm în general un preot și un învățător care, în trecut zic, lăsau așa de mult de dorit; i-am dus cu biciul, i-am dus cu călărașii la început și cu jandarmii în urmă la alegeri; i-am dus la tribunal și i-am pus să jure fals. Iată educația pe care li am dat-o. Și vă mirați că nu sunt altfel? Vă mirați că nu sunt mai buni? Sunt, prea buni încă pentru câte am făcut noi pentru ei. (Aplauze).

Prea ne-am umflat în pene la orașe și facem pe boerii

și de jos în sus și de sus în jos. Trebuie odată să vedem mai lămurit, să nu ne mai înșelăm pe noi și pe alții ; trebuie să im conștienți de ceea ce trebuie să facem în mod hotărît !

Dacă es e vorba că cine va plăti ? Ia să vă spun eu cine o să plătească.

La 1848 în comisiunea proprietarilor se află și un sătean, un preot cu bun simț din acei cari nu făceau seminarii multe, dar credeau în Dumnezeu, preotul Neagu, și care la obiecțiunile și scandalul provocat de dorința sătenilor ca să aibă și ei pământ, la obiecțiunea marilor proprietari cari se opuneau și atunci, s'a ridicat el și a zis :

„D-lor proprietari, ce vă e frică așa de tare că nu vom avea bani să plătim aceste pogoane ? Duhovnicește vă întreb ? Adus-ați bani cu corăbiile, cu trăsurile sau cu orice alt mijloc de peste graniță ? Au nu prin brațele noastre lucrând pământul și prin rodul ieșit dintr'ânsul au venit banii în țară ? Așa din brațele noastre este un izvor de aur și de argint. Cum îndrăzniți a zice că nu are Statul bani în visterie ca să plătească atâta pământ ?

„De ce nu gândiți că noi suntem Statul, și noi suntem și visteria ?“.

Ei, d-lor, vedeți cum judecă ei. Pentru ce ? Pentrucă ei nu trăiesc factice ca noi, din buget, și mulți din sinecure și toate matapazlăcurile. Ei trăiesc prin munca lor cinstită ! (Aplauze).

Ei au încredere în munca brațelor lor, ei au încredere în destoinicia lor, ei au încredere în viitorul lor mai mult ca noi. Și noi trebuie să-i respectăm, să-i încurajem și ceea ce vom legiferă să facem cu aceeaș încredere în destoinicia și în puterea de muncă a poporului român, pe care o au ei însăși.

Dar acuma, d-lor, înainte de a trece mai departe. ar trebui să stabilim un lucru, și guvernul și noi, ar trebui să luăm câteva hotărîri fără care opera noastră este iluzorie. Anume la țară, ați văzut că mulți arendează bucățile lor de pământ și prin faptul că trebuiesc să se ducă, fiindca nu pot să fie robiți de o curea de pământ care nu poate să-i hrănească. Legea din 1864 când a

considerat până la un punct pe dreptul ca minori pe frații noștri dela sate, a făcut o operă bună. Dar 1913 ne-a dovedit că și ei sunt destoinici, că sunt majori și cu inima mai sus pusă decât mulți dintre noi.

Ei bine, să le dăm dreptul de vânzare între ei și să nu-i robim de pământ. Dar acest drept să-l stabilim printr'un minimum de suprafață de proprietate. Și trebuie stabilit, d-lor, că minimum suprafeții proprietății rurale va fi de $2\frac{1}{2}$ ha și că prin moștenire nu se vor putea desface cele $2\frac{1}{2}$ ha într'o suprafață mai mică, căci nu poate să se hrănească un om și nu poți să-l robești de pământ pe o suprafață mai mică.

Atunci aveți să vedeti că pământurile vor căpătă o altă întrebuințare, o valoare mai mare și că se vor forma proprietăți cari vor ajunge la 10—15 ha. Și având dreptul să cumpere între ei, trebuie să mai stabilim ceva. Aduceți-vă aminte ce se întâmplă pe vremuri, când într'a câte un uliu de cei hrăpăreți în comuna unor răzeși. Zi cu zi, an cu an, cumpărătorul profită de slăbiciunea, de nenorocirea lor și se constituiau astfel moșii mari, domenii întinse pe seama micii proprietăți; nu mai vorbesc de Mihalache Sturza, când pentru a-și mări domeniile sale împingea astfel hotarele sale pe seama vecinilor, așa încât adesea pâraiele cari hotărau moșiile, ajunsese pe vârfurile dealurilor.

Așa se măreau de mult moșiile și cu așa acte de samavolnicie din partea vecinilor puternici și chiar din partea lui Vodă Sturza, încât a trebuit ca guvernul imperial otoman să ia măsuri ca Domnul să nu mai aibă dreptul să cumpere moșii în Moldova, el Domnul țării.

Ei bine, să nu permitem aceste lucruri și acum, ci noi să stabilim, prin lege, că între consăteni vor avea dreptul să-și vândă pământul, însă nici unul dintre consăteni nu va avea dreptul să reunească mai mult, prin cumpărături de pământuri, date dela 1864 până acum, decât maximum 50 ha.

Dacă va fi mai destoinic în urmă, trecându-le pe acestea la altul, va putea să cumpere un domeniu cât de mare, dar nu va putea lua dela consătenii lui mai mult de 50 ha.

Aceasta va fi maximum ce putem permite să se realizeze, prin proprietatea mică, cu ocaziunea acestor cum-părături.

Dar, d-lor, trec acum la altă chestiune. Și aci sunt convins că mulți vor fi contra mea. D. Stere se mulțumește cu un milion de ha.

Dar, d-le Stere, mă așteptam să cereți mai mult, și eu să rămâiu reacționar.

D. C. Stere: Minimum.

D. Dr. C. I. Istrati: Dar maximumul cum îl stabiliți? Aci vă înșelați când d-voastră ziceți în Cameră asemenea lucruri și să lăsați să se audă la țară că minimum va fi de un milion de ha.

Nu vă închipuiți că nutriți iarăș speranța în capul nenorociților de săteni că aveți să le mai dați pământ în urmă mai mult decât puteți să le dați de lapte?

D-lor, nu uitați că sunt 50 de ani dela 1864 și nu pot să mai treacă 50 până ce nu veți stabili o normă în ceea ce privește suprafețele agriculturabile dela țară.

Raportul acesta de proprietate trebuie stabilit și eu nu mă uit la partea legală, la partea juridică, căci nu e de competența mea și vă mărturisesc că dacă aș avea numai 10 ani mai puțin, m'ași duce la o Universitate, nu ca să învăț a încurcă lucrurile, dar să învăț dreptul, în adevăratul înțeles al cuvântului, căci am convingerea că cel care învață științele juridice bine, are o armă puternică cu care poate să-și servească mult țara și neamul.

Din cauza acestei lipse a cunoașterii științelor juridice eu azi mă simt în lipsă față de aceia cari au făcut dreptul și regret că unii îtrebuiețează așa de strâmb principiile lui, atunci când trebuie să ne arătați binde și părțile slabe ale legilor, ca din aceste îndreptări să poată ieși legi bune, pentru interesele mari ale acestei țări.

Și eu cred că trebuiește limitată suprafața nu a proprietății mari, vă rog nu vă speriați, dar suprafața arabilă din proprietatea mare. Voiți domenii, latifundii, să vă dea Dumnezeu cât de multe.

Aș dori și eu să le am. (Ilaritate). Un coleg al nostru are 60 de mii de hectare, la munte! Să le păstreze sănătos.

Sunt păduri, sunt fânețe, sunt cariere și mine! Să le exploateze, să câștige milioane! Eu sunt fericit să văd oameni bogați în această țară, căci știu că avuția noastră națională rezultă din însumarea tuturor avuțiilor particulare.

Cu cât particularii vor fi mai bogați, ca în Anglia, Franța și celelalte părți, cu atât avuția națională, puterea de rezistență, puterea noastră de acțiune va fi și ea mai mare. Și aceasta este cu atât mai mult de dorit pentru noi, cu cât avem de făcut jertfe reale pentru frații noștri de peste hotar.

Trebuie să fim mai bogați, mai tari, cu spiritul format de a da și de a ajuta mai desvoltat pe viitor, decât în trecut. Și din momentul acesta trebuie să înțelegem care este limita la care putem ajunge.

Ei bine, d-lor, să nu vă surprindă, dar eu fixez marea proprietate, din punct de vedere agricol propriu zis, ca teren de muncă la o mie de pogoane.

Și am zis o mie ca să se pară nițel mai mult, căci dacă aș fi zis 500 ha, s'ar fi țipat mai mult. (Ilaritate).

O să vedeți îndată că e mult de făcut pe o mie de pogoane.

D-lor, noi când ne gândim la latifundii și când facem comparațiuni, îndată luăm ca pildă America de nord, Australia, pampasurile din Argentina și așa mai departe.

Ei bine, d-lor și eu când eram tânăr și citeam toate descrierile țărilor îndepărtate și cu cartea căpitanului Man Rayd în mâni, călătoream cu imaginația în toate stepele și pampasurile americane, și era să fug chiar din casa părintească ca să plec în America.

Dar acum s'o lăsăm d-lor, mai domol, să mai strângem frâul imaginațiunii noastre și să ne gândim la partea reală. Apoi țara noastră nu se poate compara nici cu America, nici cu Statele-Unite și nici chiar cu Anglia, unde domeniile particulare sunt așa de vaste, încât proprietarii își pot permite să facă parcuri de sute și mii de hectare.

O pot face, fiindcă au Indiile și au alte colonii cari muncesc pentru dânsii. Dar noi ne avem numai pe noi și nevoile noastre și mai avem și pe alții de ajutat.

52.298

Deci când e vorba de marea proprietate trebuie să ne gândim la Belgia, la Olanda, la Țșwizera, la Danemarca; de acolo trebuie să luăm exemple de proprietate mare, iar nu din Statele-Unite. Statele-Unite au un parc la Yellowstone, care e mai mare decât Belgia întregă; în Rusia, colegul meu Mrazec a fost chemat în Ural, la un proprietar a cărui moșie era cât trei sferturi din Țșwizera. Dar bine, noi nu de acolo trebuie să luăm exemplu, noi nu avem o Siberie, Siberie pe care o cunoaște colegul nostru Stere atât de bine. (Ilaritate).

Noi, d-lor, trebuie să ne mărginim la ce avem noi și să vedem pentru ce facem această reducere a proprietății mari, căci, nu dorim distrugerea proprietății mari, exproprierea ce cerem este un act numai de dreptate către săteni; este, în sfârșit, un mijloc de întărire a elementului românesc al țării.

Și nu numai pentru aceasta o dorim, d-lor, nu! E ceva mai sorios: să vă gândiți puțin numai și uitați-vă la nevoile Statului; d. ministru de finanțe e aici eu îl rog să spună dacă d-sa crede că dacă s'ar ține socoteală de toate nevoile Statului în prezent, de toate cerințele unor legi votate și neaplicate, din punctul de vedere bugetar — ceea ce numai la noi se petrece —, de sacrificiile pe cari trebuie să le facem din nou la anul pentru armată cu deosebire, pentru căile ferate, etc., să spună d-sa dacă bugetul țării acum n'ar trebui să fie de 659 mil. Iată cum cifrez eu adevăratul buget al țării românești, față cu nevoile noastre actuale reale, chiar de pe acum și la anul cu siguranță. De unde însă scoateți paralele? Din agricultura extensivă? Să ne întoarcem mai bine la agricultura de pășunat și noi să cântăm din fluer, și caprele să pască pe câmp și o să avem rendemente grozave pentru binele țării (ilaritate) și economiei noastre. (Ilaritate). Nu, d-lor, eu dacă sunt așa de pătruns de nevoia creierii proprietății mici, este că doresc ca din aceste reforme agrare să rezulte o reformă economică pentru țara noastră; doresc ca proprietatea mică să poată să lucreze intensiv, ca astfel producțiunra noastră actuală să se dubleze, cel puțin, dacă nu să se tripleze.

Avem, d-lor, o țară binecuvântată de Dumnezeu; avem din toată Europa pământul cel mai productiv, pe șesurile luncilor noastre; avem după aceea soare înde-

ajuns, suntem expuși ca într'un balcon cu țara românească, avem totul la dispozițiune, avem gârle pe cari putem să le canalizăm, însă ne lipsește priceperea, energia și voința ca să facem din această țară, o țară mai fericită decât Lombardia, mai fericită decât partea de sud din Austria și Franța. Ei, pentru aceasta trebuie să facem agricultura intensivă și în agricultura mică și în agricultura mare. Și când dau agricultorului mare 500 de hectare, pământ de arat, d-lor, îi las enorm de mult. Apoi știți d-voastră ce trebuie în străinătate pentru un proprietar mare care are 100 de hectare? Ii trebuie ca fond de rulment 200—250.000 lei minimum. Apoi ia să facem socoteala de ce v'ar trebui d-voastră pentru 500 hectare. Apoi, din acest punct de vedere, nu vedeți d-voastră că trebuie să facem tot posibilul ca să reducem suprafețele? Acum proprietarii mari se ocupă aproape foarte puțin, nu au ce să facă la țară: ară primăvara, sapă vara și culeg toamna; acelaș lucru se face neconținut cu foarte puține modificări.

În ce privește exploatarea intensivă, atunci nu mai e răgaz pentru proprietarii mari, ei trebuie să muncească neconținut și exploatarea intensivă presupune și anumite industrii agricole pe fiecare fermă, pe fiecare proprietate: și aceste industrii sunt cu atât mai costisitoare cu cât proprietatea e mai mare, astfel că valoarea proprietății d-voastră se va întrei; aceea ce vă lăsam acum va valora cât 5000 de pogoane părașginate, dar să știți să fiți la înălțimea situației, să știți să le căutați cu rost.

D-lor, dorim această expropriere și această repartiție și pentru altceva. Odată ce se va ști hotărât că noi nu dispunem decât de suprafețe de pământ, cari nu sunt minimum 1 milion ha — dar o să vedem îndată cât — dacă la acei 1.563 proprietari fericiți din țara românească, cari au 3 milioane ha. vom adăuga și pe acei cari au 1.000 de pogoane — căci ceilalți au în mijlociu câte 1.900 de hectare — atunci vom avea în total 4.271 proprietari mari dela 500 hectare în sus, cari au în total 3.787.192 hectare. Sau dacă noi nu reducem suprafața proprietății mari arabile, numai la 500 hectare pentru cei 4.271 proprietari, va rezulta o suprafață de 2.135.500

hectare, astfel că d-voastră, Stat nu veți putea, în cele mai bune condițiuni, să expropriați decât 1.651.692 de hectare.

Aceasta e suprafața de care dispunem noi, și maximum la care trebuie să ajungem. Pe urmă ce va mai face proprietatea mare nu avem dreptul să ne amestecăm și ea nu au dreptul să spună nimic. De fapt nu le lăsăm numai 2.135.5000 hectare, nu, căci dacă mai adăugați încă suprafața de 1.492.841 hectare de păduri cari sunt în seama proprietății particulare mari, d-voastră, d-lor, veți dispune în cazul acesta, nenorocit după cum îl considerați, de 3.678.341 hectare! Apoi dacă luați suprafața totală a pământului uscat, în care intră totuși orașele, satele, tot nu avem în țară 12 milioane de hectare; și dacă socotiți suprafețe cari sunt ocupate de sate, orașe locuințe, drumuri, etc., d-voastră mai aveți totuși a treia parte din suprafața acestei țări. Și vă mai plângeți!?

Dar unde se mai află lucrul acesta? Fiți fericiți, dar înălțați-vă prin munca d-voastră, și fiți siguri că veți înălța și țara și veți avea mulțumirea sufletească de a fi contribuit cu ceva hotărâtor ca și părinții d-voastră dela 1859; d-voastră veți contribui la dezvoltarea economică reală a acestei țări. Ziceam, iarăși, că e și o chestiune de mentalitate a celor mulți dela țară, în reforma aceasta.

D-lor, acum la țară oamenii sunt într'un fel de hipnoză, pe Bărăgan ei văd pogoanele numeroase ale proprietarilor, — știți că acum 30 sau 40 de ani Bărăganul era aproape nearat — și ei cred că fericirea omului e să aibă mult pământ, cât mai mult. Când vor vedea însă că se reduc proprietățile mari, când vor vedea ce se poate scoate de pe o proprietate de 1.000, 500 sau de câteva hectare chiar și mentalitatea lor se va schimba, și nu vor mai căuta să aibă pământ mult, vor căuta însă să obțină cât mai mult din ceea ce au, după cum fac italienii la nord și în Franța, în partea de sud, pe proprietățile mici.

Dar vă mărturisesc că e și o chestiune de educație națională și o schimbare în mentalitate a proprietarilor mari. Dacă proprietarul mare la noi se duce la țară — în

cazul cel mai fericit, — eu am trăit în copilăria mea la țară, și credeți-mi, acestea sunt cele mai fericite momente din trecutul meu, și știu deasemenea ce e proprietarul mare, el șade toată ziua uitându-se la cer, oftează când nu e nor, și plânge când e prea multă ploaie; e un soi de victimă a stării barometrice, el șade, se uită și așteaptă. De aici fatalismul d-voastră d-lor, de aici lipsa de energie care vă caracterizează. De aici indiferența, de aici chiar poate nițel absentismul de la țară, și absentismul chiar din țară. De aici faptul că multora nu le mai place ceceae văd în țara românească, în țara noastră, și bietul Alexandri când spunea că unora țara le pare o pustietate, iar noi românii orăngutani, ce mare dreptate avea! D-voastră petreceți în străinătate, în alt mediu foarte plăcut, nu zic ba! Dar când vă întoarceți, vedeți contraste așa de mari între dorințele, deprinderile, aptitudinile și plăcerile d-voastră, și ceia ce se găsește în această țară!

Acum trebuie să vă schimbați, și o să vă schimbe nevoia de a face agricultură intensivă; vă va schimba nevoia de a plasa capitalurile în industrii, în antreprize, în afaceri productive! O să faceți și d-voastră ceceae fac marii bogătași din alte părți, cari își fac o glorie de a fi cei dintâi la expozițiile regionale, de a fi cei dintâi în a oferi produsele cele mai frumoase, de a avea până și în Ungaria, turmele cele mai frumoase, pe cari le vedem în fotografii numai la noi, dar niciodată nu le admirăm și pe moșiile noastre.

Astfel încât sunt convins că cu această reducere a proprietății mari se va desvolta o forță superioară și în straturile conducătoare, acelea care nu voesc să voteze acum alături de noi.

Și am convingerea că le vom face, fără voia d-lor, un bine enorm, căci valoarea proprietăților lor va crește, puterile lor se vor înzeci, încrederea în d-lor însăși și în țară va deveni mai mare, și d-voastră devenid factori puternici și inteligenți — căci sunteți inteligenți — și culți, veți deveni factori de propășire adevărată ai acestei țări, alături cu noi, aceia delă mijloc, alături cu cei mai de jos, pe cari trebuie să-i ajutăm.

Iată, d-lor, cum trebuie să se pună chestiunea, și iată cum trebuie să o vedeți și d-voastră.

D-lor, ca să vedeți de ce vorbesc așa, este că trebuie să vă reamintesc momentul de grijă, momentul de durere dela 1906, când așa de puțini au înțeles la noi rostul expozițiunii noastre, care în realitate era un examen al nostru, al României, față cu celelalte State, o dovadă a priceperii și puterii noastre.

Și atunci am făcut apel la toată lumea, am făcut apel la săteni și la proprietatea mare.

Sătenii, d-lor, mi-au trimis cu toții produsele lor. Credeți-mă, că aveam lacrimile în ochi când mi-au trimis produsele lor, săraci, cu câte un braț de cămașă legată cu sfoară, în câte un crac de ismană, căci sărmării nu aveau adeseaori saci.

Așa s'au petrecut lucrurile; dar au trimis cu toții și astfel am putut atunci să reprezint agricultura țării, căci proprietari mari n'am putut să gădesc, afară de câțiva pe cari din toată inima îi iubesc și îi respect și cari au expus, și am scăpat astfel cinstea clasei întregi. Nu pot să uit de unul, care este aici alături cu noi, mare proprietar om de inimă, om de talent, admirator al trecutului nostru, artist în suflet și mare colecționar, care deși cam slab, bolnăvicios atunci chiar, a stat două luni de zile împreună cu lucrătorii lui dela moșie ca să facă aceea culă admirabilă și s'o aranjăm așa cum ați văzut-o, cu tot ce privea trecutul nostru. Este d. Bellu, căruia îi mulțumesc cu această ocaziune eși în public. (Aplause). Ceilalți mă înconjurau, nu-mi trimiteau produsele lor; nu au fost în stare să cotizeze 6.000 lei ca să facă ste-lajurile necesare, în partea unde lăsasem loc pentru proprietatea mare. Și, slavă Domnului, că la clubul agricol 6.000 lei îi pun pe-o carte ca pe nimic, ba încă și mai mult.

Nu, d-lor. Și acum vă pot spune că am trebuit să iau resturile dela săteni, să le pun în borcanele proprietarilor mari, ca să fac față golurilor absenteiștilor. (Aplause îndelung repetate). Și iată care a fost cauza pentru care am făcut acea circulară, cam piperată nițel, dar românească, către proprietatea mare, pe care d. Marghi-

Ioman a avut fericita idee, pentru care-i mulțumesc din toată inima, s'o citească odată și la Dacia, crezând că poate să-mi facă mie rău cu dânsa. Mențin tot ce am spus într'insa dar o consider ca pentru trecut, fiindcă am convingerea că cu altă ocaziune proprietarii mari vor li în frunte ca să-și facă datoria ca buni români ce sunt.

Ei, vă vorbeam de industrie. Aceea a scăpat obrazul țării la 1906. Industriașii au fost astfel fiindcă ei sunt zilnic în luptă cu nevoile, care-i formează în ce privește caracterul și ca oameni; ei sunt aceia care au făcut ca expozițiunea din 1906 să fie așa de admirabilă, încât străinii cari au venit și au privit acolo, nu s'au uitat numai la porumbul nostru și la grâul nostru pe care-l cunoșteau din alte părți, dar au rămas uimiți, de progresele industriei noastre. Această industrie trebuie să căutăm să o ajutăm. Și când noi spunem celor dela țară: câți voțiți pământ sau aveți, căutați-l — și o să vedem îndată cum — nu este însă mai puțin adevărat că ceilalți trebuie să-și caute ocupațiunea lor în altă parte. Mai întâi trebuie să ne recunoaștem și greșalele noastre. Populațiunea noastră sătenească a fost deprinsă așa de mult numai cu lucrări speciale, încât adeseori — eu o știu și am scris-o și am arătat aceasta cu dovezi și altădată — preferă să moară de foame în sat decât să iasă să lucreze, la linia ferată vecină unde întrebuițăm adesea ori bulgari în loc de români.

Nu arare ori ei nu se duc să exploateze pădurile și suntem forțați să aducem oameni din Bucovina și din aite părți. Trebuie să-i facem să înțeleagă că această boerie pe care o au și care le face cinste de a cultiva numai pământul și de a nu intra în serviciul celor ce au nevoie de ei, poate a fost bună în vechime, dar azi cu toții trebuie să facem ceea ce trebuie și cum putem mai bine numai să trăim cinstit. Și departe de a considera ca o înjosire, ca pe copii cari nu pot să-i hrănească și cari stau galbeni și plăpânzi acasă, pe acei copii să-i aducă în orașele mari, de unde sume mari de bani pleacă la ungurii din Transilvania ca să cumpere pământul dela români și să lupte în contra noas-

tră. Să vie dâșii, căci nu e o rușine de a munci, de a face muncă de orice natură. Au fost chelneri dela Capșa cari au plecat cu câte 700.000 franci în Franța, și credeți-mă ei nu sunt mai deștepți ca ai noștri. Când am fost în Macedonia am constatat că băieții noștri de acolo, cari sunt pricepuți și de rasă superioară, se duc în America, și pe când sârbii, bulgarii și ungurii, umblă acolo numai ca păzitori la vite, ei sunt lucrători în orașele mari și învață curând limba englez perfect, se tocimesc în oțelurile cele mai mari, muncesc și agonisesc și se întorc acasă și cumpără domenii! O Dumnezeu! Câte domenii au fost de vândut acolo pe nimic pe care Statul român trebuie și putea să le cumpere ieftin de acum 10 ani și am fi constituit astfel numeroase sate românești acolo, și am fi întărit astfel elementul românesc așa de prigonit.

Noi cari nu am fost în stare să numim un mitropolit în Macedonia, nouă cărora turcii ne-a permis totul nu am făcut nimic pentru această Macedonie scumpă dar nefericită!

Dacă am fi făcut mai mult ea nu ar fi fost ciopârțită și crucificată cum este azi. Conștiința mea de om și de român se revoltă și inima mă doare pentru ceace am făcut noi cu Macedonia!

Deci să facă și românii noștri de aici tot așa, să vie să servească în orașe ca și frații macedoneni și banii cari se duc în prezent în străinătate să rămână în țara noastră.

Dar, d-lor, dacă am face noi toate acestea, totuși ar fi oare suficient ceace am făcut? Nu, d-lor, chestiunea aceasta agrară este legată de o mulțime de alte probleme foarte importante.

Credeți-mă când vă spun că dacă d-voastre a-ți da azi sute de pogoane la țară de fiecare om, dacă rostul mentalității noastre însăși și modul nostru de a fi se va păstră la fel, degeaba facem orice sacrificii. D-lor, încă odată este momentul să ne reculegem, e o problemă extraordinar de importantă aceea ce o avem în față și aud din nefericire de oarecari simptome cari nu sunt bune, care s'ar manifesta din nou la țară și trebuie odată să facem astfel ca să luăm taurul de coarne, să-l

privim în față, să ne dăm seama de toate fețele problemei, să le vedem, să ne gândim la ele și să căutăm să aducem remediul necesar și definitiv.

D-lor, întâi e o chestiune care trebuie să se impună atenției noastre și mi pare bine că d. ministru al instrucțiunii e aci: trebuie ca cultura la țară să fie cât mai răspândită. E o crimă ca o țară care are învățământul primar obligatoriu să nu aibă școale și dascăli suficienți pentru toți copiii noștri români. Când vă spuneam că în curând bugetul nostru va ajunge la 650 milioane e că o mare parte din acești bani se vor duce și la învățământul primar, dar difer de aceia cari cred că țara aceasta trebuie să facă sacrificii numai pentru învățământul primar. O țară care nu va înțelege că învățământul primar și superior trebuie să meargă de acord nu și da seama de rostul ei în lume.

Noi, ca popor, dacă nu vom contribui și noi cu ceva materialicește și intelectualicește, mai ales, între celelalte popoare, nu avem rațiunea de a exista. O să vă cetesc probaoil mai la urmă între telegramele de azi pe una în care se vede că scrie un ungar despre noi și veți vedea că deși nu ne așteptăm la altceva decât la cece a scris, din parte lor, trebuie să facem totul ca copiii dela țară să nu mai rămână fără să știe celi și scrie. Dar trebuie să părăsim utopiile de până acum și am curajul să cer și să spun că școala dela țară nu poate să fie la fel cu cea dela oraș și acei cari cereți uniformitatea învățământului primar greșiți. Eu voiu căută să cer ca cel puțin copiii dela țară să știe să citească și să socotească, căci nu pot pretinde ca un învățător care are 5 clase pe seama lui la țară să facă față unui program le fel cu cel din oraș unde sunt 4 clase cu 4 profesori. Și 'mi-aduc aminte când eram inspector școlar de echilibristica repausatului Ștefan Mihăilescu, un om superior, un om cu bunăvoință, de altfel, care vroia să împartă sferturile de ceas la comunele rurale în care profesorul să se ducă din clasă în clasă ca să facă în definitiv nimica toată. Căci, când s'a încheiat bilanțul s'a ajuns la 1.500 de absolvenți pentru 3.500 școale. Această stare de lucruri nu poate să mai dureze.

Va să zică să facem așa cum de altfel fac toate popoarele cele mai înaintate, școale ambulatorii, orice veți voi, numai să nu rămână sătean care să nu știe ceti și scrie. Dați-mi voe să mai ating o chestiune. D-voastre, din articolele pe care voiți să le modificați în Constituțiune, ați prevăzut și art. 20, articol care spune că învățământul e liber.

Of! mult ne-am mai înșelat noi cu libertatea, egalitatea și frățietatea; la urmă ați văzut cam cu toate cum stăm. Ei bine, d-lor, când e vorba de învățământ liber, să precizăm, când și unde. Învățământ liber pentru învățământul primar; scurt și cuprinzător. Învățământul liber și gratuit pentru școlile tehnice inferioare, pentru a avea maestri cari în partea de nord a Moldovei, mai ales, sunt numai în proporțiune de 1%; pentru a avea meșteșugari trebuincioși; acolo da, să dăm învățământ liber. La licee însă nu e iertat învățământul gratuit. A, bine înțeles, vom rezervă pentru fiecare clasă maximum de locuri pentru băieții cu adevărat destoinici și fără mijloace. Și eu am crescut în școlile Statului și eu am fost intern gratuit în internatele Statului și nu eu mă voiu ridică contra celor lipsiți de mijloace, căci și eu am fost lipsit și am crescut din pomana tuturor, adevă din bugetul Statului. Da, dar nu toți să vie în liceele Statului; nu e iertat astăzi ca bogătașul, milionarul, să-și ducă copilul gratuit în liceul Statului, trebuie să plătească și să plătească serios pentru ca școlile noastre dispunând de mijloace suficiente să devie reale. Uitați-vă ce s'a petrecut la liceul Lazăr. S'au îmbolnăvit 12 copii de broncho-pneumonie aproape de odată fiindcă nu s'au găsit 10.000 lei ca să se facă calorifer, la cel d'întâiu liceu din București! Copiii ies din sala de gimnastică înfierbântați, trec în coridoarele înghețate și apoi stau în clase fără calorifer și ventilație și se deschid ușile și ferestrele și ei răcesc. Nu e iertat acest lucru. E o crimă!

Apoi, d-lor, e ceva mai mult. Nu veți putea niciodată să cereți ca liceele să producă ceva real cât timp însărcinați pe bietul profesor cu 70, 80 și chiar 100 copii într'o clasă. Ce voiți să facă cu dânșii?

Maximum ce puteți să dați e 40 copii de clasă și

atunci reforma noastră va fi reală, copiii cari ar ajunge la învățământul superior vor fi pozitiv și bine pregătiți. Superficialitatea aceasta, care în mare parte ne distruge și care ne compromite chiar, va dispărea; dar nu veți avea învățământ superior fără licee sănătoase și liceele noastre sunt foarte șubrede. De aceea și universitățile noastre se resimt. Va să zică să ridicăți învățământul acolo unde trebuie neapărat să fie.

Dar unde vă atrag toată atențiunea și unde atrag atențiunea frățească a Camerei întregi, este ca d-voastră să desființați această parte nenorocită din legea din 1894 în care noi românii am scos din școlile noastre de Stat pe acei cari stau în țară alături cu noi, străini prin trecutul lor, străini pentru moment poate, dar cari pot și trebuie să fie frații noștri în curând. Cum, d-lor, în alte părți Statul face sacrificii enorme ca să atragă populațiunea străină în școlile lui, fiindcă acolo o crește ca pe viitorii cetățeni și la noi unde aceștia ei singuri ne roagă, se umilesc pentru a li primiți, și noi le spunem: nu! nu aveți loc; sau, veți plăti. Și gândiți-vă că noi avem în țară prin forța lucrurilor, prin forța împrejurărilor economice, tehnice și geografice, la 7.250.000 locuitori mulți străini. Dar v'ați făcut socoteala exact câți străini sunt de fapt în țara noastră? Făcutu-v'ați socoteala câți străini sunt numai în București?

V'ați făcut socoteala de progresele școlilor sirăine din București, cari au un caracter în genere tendențios contra noastră, cu caracter religios în mare parte și noi să lăsăm pe ceilalți să se ducă, unde?

În școlile făcute de comunități, cari după ce dau plata către Stat, trebuie să mai dea plata și pentru aceste școlile, în școlile făcute de cine? De alianța israelită internațională, în școlile făcute de văduva baronului Hirsch, în școlile făcute de confreriile iudaice din Berlin și America, cari consideră țara românească ca un district în harta israelită universală, și noi să lăsăm deoparte pe acești copii, pe aceste familii cari, eu o știu pozitiv, vin la noi și ne roagă: primiți-ne în școli! Nu! E o crimă ceiace facem! Și creștem acolo pe cei cari vor trăi neapărat cu copiii noștri, cari fatal vor rămâne

în mare parte în țara noastră, cu ură în contra țării, fără nici o legătură cu copiii noștri. (Aplause).

Aceasta nu e faptă de om sănătos, nu este faptă de român, de cetățean care vede mai departe. Desființați acest articol din lege; faceți ca orice străin de la noi care va bate la ușa școalelor române să fie primit pentru învățământul primar. Faceți ca acolo să se plămădească viitorii cetățeni, sănătoși și prielnic țării, căci nu avem interes ca acest ghimpe să se perpetue neconținut în sânul și inima țării noastre. Să căutăm prin școală, prin iubire, prin avantaje cari le dăm, să-i asimilăm, cum o doresc în mare parte și ei, căci avem nevoie de o populațiune compactă, cum am fost, cum vom fi, căci compacti suntem de fapt și acum și suntem singurul popor compact în această parte a Europei; și în multe părți din Europa nu veți găsi o populație mai răspândită ca populația românească, și care să aibă un singur dialect, numai dialectul macedonean. Odată ce ați văzut această chestiune, și-mi pare bine că Camera a înțeles-o, sper că și banca ministerială va face totul pentru ca acest lucru să dispară, și când cineva va veni să ne întindă mâna, noi să-l primim, iar nu să-l refuzăm și să-l considerăm ca inamic al acestei țări.

Ei, d-lor, vrem un lucru în reformele acestea agrare: reforme economice de producere, reforme de progres, cum să facem? Regret că nu e d. ministru al domeniilor de față, dar e d. președinte al consiliului și sunt mulțumit. Dela 1887, la universitatea din București ne canonim să adăogăm învățământul agricol și industrial, pe lângă învățământul teoretic, căci din nefericire—vorbesc în special de facultatea de științe—noi avem mai mult un rol de școală normală superioară, și de mult am văzut că în această țară, unde nu avem politehnice, unde pregătim numai pentru catedre de liceu și universitate, rostul nostru ar trebui să fie mai larg și mai practic, să facem ceva mai serios. Imi aduc aminte când am deschis cursul meu la facultatea de științe în anul 1887, față fiind d. Sturdza și regretatul Haret, am atins această chestiune și a trebuit să treacă mai mulți ani, până ce să se creeze câte o catedră de chimie agricolă și industrială

Desvoltarea acestui învățământ stă însă pe loc. D. Arion l-a pus puțin în lege, a pus între altele chiar și o catedră de piscicultură ; la agricultură și mai ales la București nu eră nevoie de dânsa, căci avem destulă creștere piscicolă ! (Aplauze, mare ilaritate). Dar, d-lor, veți ști că nu se poate transformare radicală a agriculturii — cu deosebire în ce privește pe cea mare—dacă nu veți face un învățământ agricol superior, extrem de serios, cu toate mijloacele cari trebuiesc: profcsori, institute, ferme. Facultatea de științe s'au ocupat cu această chestiune și a însărcinat pe doi din bunii mei colegi, pe unul care a fost subdirectorul institutului Marey dela Paris, d. dr. T. Atanasiu, care a făcut lucrări admirabile, și pe un altul, care a dovedit că cel mai bun grâu din Europa e grâul nostru, d. dr. Zaharia. Dânșii au prezentat consiliului profesoral un memoriu în care arată că Statul dacă ar ține să facă sacrificiile pe cari trebuie să le facă, — căci tot spunem că suntem o țară eminentamente agricolă și nu avem măcar o școală de agricultură cum se cade !

E o rușine ceea ce am făcut cu agricultura țării! — dacă veți lua acest memoriu, pe care îl țin la dispoziția d-lui ministru al instrucțiunii, și a d-lui ministru de domenii, cari sper că vor cădea de acord în această privință, o să vedeți că se cere o sumă mare, pentru instalarea acestui învățământ. Ar trebui 2.450.000 de lei, dar atunci s'ar satisface tot ce privește agricultura mare și mică, creșterea animalelor și silvicultura. De asemenea, dacă ați dà d-voastră terenul școlii de agricultură, și cu instalațiile de acolo, s'ar reduce numai la un milion sacrificiile cerute dela Stat.

in acest caz veți vedea că în Statul nostru învățământul agricol superior, făcut ca să servească ca model, nu ar costă anual d-le ministru de finanțe, decât 521.000 lei. Nu vă cerem un ban mai mult decât ceea ce cheltuiți acum. Dacă voi lua budgetul școlii de agricultură unde sunt numai 20 de elevi în școală, unde nu am nevoie să spun ce s'a făcut mai înainte și ce se învață acum ; căci dacă veți lua budgetul școlii de sivicultură, o să vedeți că sacrificiile pe cari le face țara acum se ridică la 532.604. Aveți dar să cheltuiți puțin de tot, transformând învățământul

mântul agricol actual în universitate, în învățământ care să servească realmente pentru transformarea radicală a mijloacelor de producțiune a proprietății mari și mici. Și atunci vom vedea pe marii proprietari venind la cursurile practice, venind și sfătuindu-se la orice împrejurare cu profesorii respectivi, după cum ne spune d. Dr. Zaharia, că fiind la Halle se trezește la un moment dat cu un modest proprietar care vine și spune: d-le profesor, sunt nenorocit, dau vacilor mele turte de in, dau cutare și cutare hrană, dar laptele nu este bun, și este scăzut. Ce să fac?

Profesorul cu bunăvoință i-a spus: dumneata dai din cutare prea mult și din cutare prea puțin: i-a schimbat raportul elementelor de hrană și omul a plecat mulțumit.

Vedeți până unde merge infiltrațiunea cunoștințelor practice ale științelor agricole la acești oameni. D-lor, în Danemarca, în 20 de ani s'a schimbat regimul agricol cu regimul de creștere de vite și au răușit să obțină atât de mult ca producțiune încât alimentează Anglia și Franța cu unturile, ouăle și cu produsele lor.

Odată ce am văzut care este chestiunea aceasta relativă la crearea învățământului agricol, ajung la o altă chestiune care este foarte importantă și fără de care cred că nu veți putea face nimic.

D-lor, nu vom face nimic în această țară, până când nu vom face pe oameni mai responsabili de modul cum dânsii își îngrijesc de comuna lor și de faptele lor.

Descentralizarea comunală este una din cerințele cele mai mari și cele mai urgente pentru această țară.

Și aci sunt alături cu d. Fleva care de mult cere aducerea la îndeplinire a acestei dorințe.

Credeți-mă că nu o să puteți face din agricultorii de azi cetățeni pentru viitoarele legi, când d-voastră din toate părțile îi considerați ca minori și ca netrebnici și când nu le lăsați nici măcar comuna pe seama lor!

Dându-li-se lor administrația comunală, de sigur că vor fi și zile rele de cari o să ne plângem la început; va trebui însă, exercitat un control sever asupra administrațiunii bugetului diferitelor comune și modul cum dânsul se execută; dar lăsați oamenilor libertatea ca să îngrijească

dânșii de comunele lor, lăsați-le în sfârșit facilitatea de a lucra și de a produce mai mult decât acum când le înscriem cu deasila în budgetul lor și le luăm câte 20-50 lei pentru moașă, pentru medicamente și alte lucruri! De sigur că se va întâmpla că la început au să fie cazuri în cari unele comune să lase mult de dorit: dar am convingerea că prin descentralizarea administrativă toate comunele noastre în curând vor înflori și nu vom mai avea de citit date statistice rele ca acelea din ancheta dela 1906.

Astfel vom forma și pe cetățenii de mâine, mai râvitori de binele public.

O altă chestiune care se leagă cu aceasta este și inamovibilitatea funcționarilor, cari trebuie să cuprindă și pe prefecți.

D-lor, pe viitor vom avea comitetele noastre politice electorale pe județe. Lăsați-le pe dânsule să facă toată bucatăria complicată și foarte curată pe care am făcut-o până acum prin administrație.

Presupun că pe viitor ea va fi cu totul de altă natură pentru binele și fericirea acestei țări. Dar scoateți pe prefect să nu mai fie el toporul de oase în județe pentru toate ticăloșiile noastre actuale. Lăsați-l să facă administrație, și faceți-l răspunzător pentru această administrație. Lăsați-l să facă inspecțiuni, lăsați-l să controleze și să sfătuiască. El să fie ochiul d-voastră în fiecare parte a țării. Fără aceasta nu veți putea face nimic.

O altă chestiune de o importanță foarte mare și pe care puteți cu încetul s'o realizați este comassarea.

D-lor, atât în ce privește pământul răzeșilor, cât și al clăcașilor dela 1864 a ajuns la o astfel de stare prin modul cum dânșii și l-au împărțit încât sunt curele de moșii de câte 16 hectare pe o lățime de 200 de metri ¹⁾. Ce agricultură intensivă voiți să faceți în astfel de condițiuni? Nici nu se poate presupune agricultură intensivă

1) D-l Stănescu, învățător pensionar din com. Piria, Mehedinți, îmi scrie că acolo este o cureauă de 8 hectare, lățime de 16 metri și lungă de 5.071 metri.

fără comassarea diferitelor loturi răslețe, mai ales când veți admite ca locuitorii să poată cumpăra și vinde între ei.

Această comassare se poate face prin ofițerii noștrii, cari au făcut harta geografică a țării; sunt oameni inteligenți, cinstiți și studiosi și îi puteți întrebuința cu oarecare bunăvoință, cu mici sacrificii și îndrumări serioase, dând pe lângă dâșii și un slătuior, un jurist care să servească pentru dezlegarea chestiunilor în litigiu între proprietarii mici. În modul acesta d-voastră încetul cu încetul veți realiza comassările indicate, și poate și eșirile din indiviziune atât de utile în comunele mici.

În fine, d-lor, o chestiune fără de care nu se poate face agricultura intensivă de care avem absolută necesitate și fără de care nu putem să mergem înainte, este chestiunea irigațiunilor și canalizărilor.

D-lor, se credea la un moment dat că în țara aceasta care are atâta soare, și care se zice că nu are apă, se credea la un moment dat, zic, că va fi foarte greu de făcut canalizări pe o suprafață mare de tot. Ei bine, am avut fericirea să asist la o conferință a d-lui inginer Davidescu care ne-a adus planurile studiilor făcute după cotele hărților statului major. Și am rămas uimit și fericit de a vedea ce s'ar putea face într'un mod inteligent, unind printr'un canal comun, dela Mărășești până la Argeș, toate apele dela munte, cari, pe urmă să fie repartizate încetul cu încetul pe câmpiile noastre și utilizate. Fără apă nu este posibil să facem ceva în agricultura intensivă. Va trebui, prin urmare, ca pentru realizarea acestei lucrări să facem toate sacrificiile, — o! știu că acestea se cifrează cu multe, poate cu sute de milioane, și știu că este o operă care va trebui să fie executată în minimum 30 sau 40 de ani, dar, d-lor, când este vorba să așezăm temeinic viitorul acestei țări, când este vorba să asigurăm resursele de cari țara aceasta este sigură, dacă voim a schimba modul nostru de a lucra, atunci nu este sacrificiu care să nu fie făcut, și eu sunt sigur că aceste sacrificii făcute pentru irigațiuni, sunt convins chiar că în 10—15 ani vor fi plătite prin excedentul de producțiune al solului care se va mări întreit sub influența binefăcătoare a irigațiunilor.

În fine, d-lor, este o chestiune care o să vă cam surprindă pe d-voastră, dar iertați unui vechiu profesor să vă spună ce crede.

D-lor, noi vorbind de proprietatea mică, vorbim implicit de agricultura intensivă. Pentru proprietatea mare este ușor, căci proprietarul mare va aduce un administrator străin, va aduce un specialist și va scoate cu prisosință cele 3—5 mii de franci pe cari le va da acestuia pe an, din supra-producțiune. Dar ce va face proprietarul mic? Cine o să învețe pe moș Ion de la țară că pe cele 5 pogoane ale lui poate să producă de trei ori mai mult decât a obținut până acuma?

În dorința lui, Haret, care cu cât va trece timp mai mult, cu atât o să se vadă cât a fost de mare, prin înțelesul practic al deslegării serioase și cinstită a chestiunii agrare la noi (Aplauze prelungite). Haret, pe care conservatorii nu l-au înțeles, pe care chiar din liberali nu l-au înțeles mulți, Haret, pentru care eu personal până acolo merg, și nu viu să mă plâng, că din cauza lui mi s'a dus un copil din țară, dar cu toate acestea, când s'a retras dela universitate l-am cinstit și am trecut peste durerea mea personală, și când am avut nenorocirea să vorbesc la mormântul lui și la aniversarea de acum câteva luni, am prea mărit faptele lui, fiindcă în țara românească nu cunosc om care să fi gândit mai temeinic ca el pentru interesele mari ale acestei țări. (Aplauze prelungite).

Și Haret s'a gândit să facă din învățătorul sătean un soi de sfetnic al lucrătorului agricol, un intermediar al micii agriculturi. În raportul pe care l'am citit ieri este un pasaj scris că acolo unde din fericire se află un învățător priceput, deștept și cu suflet, s'a schimbat cu totul starea comunei. Dar din nefericire sunt foarte puține comune în astfel de împrejurări și lucrul se explică dela sine, fiindcă în școlile normale nu se învață decât noțiuni superficiale de agricultură și agricultura intensivă se face cu greu. A trimis și Haret, am trimis și eu, învățători în Transilvania ca să învețe pomăritul și albinăritul, pentru că la țară nu e de ajuns numai agricultura, și dacă d-voastră voiți ca din pământul pe care îl are sau pe care poate să-l cumpere după indicațiunile ce

mi-am permis să dau, săteanul să producă mult, așa cum se produce în străinătate, trebuie să învețe toate chestiunile cari sunt în strânsă legătură cu agricultura, fiindcă proprietarul mare nu poate să-l învețe, de oarece el nu poate face agricultura intensivă acum și el o va face și în viitor altfel. Invățământul agricol la noi nă cu de-săvârșire pe de altă parte cine voiți să-l învețe? Și atunci nu vedeți că ne întoarcem într'un cerc viciuos și dacă lăsam lucrurile ca să se facă dela sine această transformare, ne trebuie cel puțin 50 de ani de aci înainte? Dar atunci compromitem totul. Dar fermele noastre zise model? Sunt model de ticăloșie, în mare parte! Ași înțelege dacă statul ar avea câte o mică fermă model pe județ cel puțin și în bune condițiuni. Atunci s'ar putea face mult.

D-lor, cu privire la învățământ, ajung la o observație ce-mi permit să v'o supun, și ertați-mă dacă vă iau timpul, v'am spus însă dela început că în chestiunile mari trebuie să ne sfătuim domol; trebuie ca cu toții să ne dăm părerile. D-lor, de 90 de ani încoace Statul român și familiile noastre fac sacrificii enorme, ca să-și trimeată copiii în străinătate ba încă unii dela vârsta de 6 ani, și copiii se întorc unii cu monoclu, alții of-ticoși, iar cei din Moldova și-au pierdut și averile. Mulți s'au întors și buni. Din fericire acum se duc numai după ce fac universitatea la noi și se întorc buni și ne fac cinste în mare parte. Dar de ce să trimitem numai pentru doctorat și inginerie, numai pentru specialități dela orașe, și să nu trimitem în străinătate și săteni? Să nu vi se pară monstruos, să nu vi se pară imposibil. Să nu credeți că este o altă metodă mai practică ca să re-generăm cultura la țară decât crearea de aceste exemple pipăite, cari să servească pentru reforma generală. Dacă d-voastre ați lua din cele 34 de județe ale țării, câte 10 băeți din județ, aleși dintre cei destoinici, voi-nici, sănătoși, cari au făcut armata, și cari știu să ce-tească și să scrie, și i-ați trimete numai pe 5 ani să muncească în străinătate, o să vedeți îndată ce rezultate s'ar obține pentru țara întreagă. Câte 340 oameni tri-miși anual pe timp de 5 ani de zile, am avea 1.700 de

oameni cari s'ar duce din țară în străinătate. I-am lăsa acolo 5 ani de zile, astfel ca să vadă și an bun și an rău, ca să nu se întoarcă numai cu ospăială. Am căută să-i facem să lucreze serios, fiecare cam într'o localitate asemănătoare cu natura locului de unde este el. Și atunci, d-lor, dacă am acordă 500 lei pe an numai, de fiecare, pentru haine, pentru oarecari zile fără de lucru — căci micii proprietari străini vor fi foarte fericiți să le muncească un om inteligent gratuit 5 ani de zile numai pe mâncare — pentru întreținerea lor s'ar cheltui astfel 850.000 anual sau în totai 4.250.000 lei; pentru drumul lor ar trebui 170.000 lei. Și cum să se întoarcă în țară? Aici iarăși să nu râdeți, și nici naționaliștii să nu strige. Eu i-aș trimite în străinătate să muncească 5 ani de zile și le-aș da și sfatul următor: măi băete, când te vei întoarce să vii însurat (ilaritate) și i-aș plăti drumul ca să se întoarcă și cu tovarășa de muncă, ca să aducă obiceiurile bune din sudul Austriei, din Steiermark, din nordul Italiei, din sudul Franței și așa mai departe (Ilaritate).

Nu râdeți, căci nu este de ris.

D. A. C. Cuza: Naționaliștii protestează (Ilaritate).

D. Dr. C. Istrati: Bine că protestează, dar să ne lase să lucrăm, căci lucrăm pentru dânșii ca să întărim neamul românesc. (Ilaritate). Nu cu 1.700 de femei străine o să se compromită viitorul neamului românesc, d-lor naționaliști; dar 1.700 de gospodine bune...

D. A. C. Cuza: Dar românele nu sunt gospodine bune?

D. Dr. C. Istrati: D-ta n'ai stat în județe unde gospodina nu știe să facă adesea ori nici brânză de vacă, îți spun eu. (Ilaritate). Nu știe să frigă un pui, să fiarbă un ou. (Aplause prelungite).

Și eu îmi iubesc țara, știu de ce e capabilă femeea română, de ce a fost capabilă ca mamă și ca îngrijitoare de bolnavi și la 1877 și în totdeauna.

Eu mă închin femeii române căreia îi șade așa de bine portul, este așa de sveltă, așa de estetică și care a făcut pe nemuritorul nostru Grigorescu să o imortalizeze pe pânzele sale. O știu cât este de frumoasă, cât

e de dulce și cât e de afectuoasă și ce soție și mamă bună și pricepută este. Vedeți, ea, care nu știe nici să cetească, fără să aibă ideie de desemn, face lucrări așa de admirabile de artă! Dar dacă nu am învățat-o mai mult gospodărie a cui e vina! Cu vorbe, ne-am înșelat destul, acum să trecem la fapte bune și sănătoase.

Odată ce-ați văzut lucrul acesta, d-lor, ar trebui să fie un inspector, care zi cu zi să se ducă în toate centrele unde i-am pune. Eu am prevăzut pentru aceasta 96.000; nu pot să intru în detalii, dar toată cheltuiala; totul se reduce la 5.235.200 în timp de 9 ani de zile.

Ar reveni dar cheltuiala pentru bugetul Statului la 3082 lei pentru fiecare sătean sau în total pe an la 581.688 lei.

Dar, d-lor, ce facem cu acești oameni, când se vor întoarce în țară? Acestor oameni le dau în regiunea în care îi vom pune, câte 20 hectare. Mai mult decât atâta: le deschid un credit de 10.000 lei, ca să-și facă instalațiunile și tot ce le trebuie în raport cu ceea ce au văzut în străinătate și cu ceea ce trebuie pentru agricultura intensivă. Și dacă atunci puneți valoarea hectarului cu 1.000 lei și dacă însumați toată cheltuiala care a-ți făcut-o cu dânsii, căci nu le dăm nimic gratuit, atunci totul se reduce la 52.000.000 lei din cari reiese că fiecare va fi dator Statului cam 30.000 lei, să admitem 34.000 lei, pe cari să-i plătească câte 1.000 — 1.100 lei pe an timp de 40 ani ¹⁾.

1) 1.700 trimiși a lei 500 anual 850.000.

Pe timp de 5 ani face în total	4.250.000
Drumul la dus a 100 lei	170.000
Drumul la întors cu soțiile câte 200 lei	340.000
	<u>4.760.000</u>

Se adaogă doi inspectori a câte 2.400 lei lunar 48.000.

Transport anual câte 2.400 fac 4.800 lei.

Total 52.800 lei, care pe timp de 9 ani cât vor sta pe rând tinerii în străinătate, face . . . . .

475.200

Deci totalul cheltuelilor în străinătate . . . . .

5.235.200

Ceiace face o cheltuială pentru stat, anual, timp de 9 ani, câte 581,688 lei, iar de tânăr câte 3.080 lei.

Dându-li-se la întoarcere câte 20 ha a câte 1.000 lei face 20,000 de fiecare sau în total pentru 1.700

tineri 34.000.000

Ei, din acești 1.700 oameni pregătiți astfel, eu doresc să se întoarcă toți, dar se poate ca 5—6% să iasă calpi, iar unii o să moară; dar când acești oameni se vor întoarce înapoi, vor deveni cel puțin 1.600 focare de cultură pentru răspândirea modului de a cultiva cum se cade pământul și pentru chipul de a trăi omenește.

Aceștia vor fi răzeșii noștri, răzeșii regatului român, aceștia vor fi răzeșii Regelui Carol, după cum altă dată am avut răzeșii lui Mircea-cel-Mare și ai lui Ștefan-cel-Mare. Numai așa puteți, d-voastre, să schimbați la țară deprinderile. Cu vorbe numai! Nu facem nimic, dar cu exemple practice, da. Și aceste exemple practice, ar fi d-lor, extraordinar de binecuvântate de sătenii noștri, ar fi o fericire pentru noi și numai astfel vom putea duce la țară ordinea și prosperitatea desăvârșită, în sfârșit, buna stare materială pe care nu o cunosc sătenii noștri chiar cei bogați. Numai astfel vom putea să obținem ca pământul lor să nu devină numai niște ogoare sterpe și să producă în realitate mult mai mult decât produce în prezent.

Odată ce am văzut toate acestea, d-lor, mai e o reformă pe care trebuie s'o faceți, și aceasta este de fapt, reforma electorală.

Reforma electorală, natural, că pe mulți ne îngrijește. Ați anunțat lucrul în mod cam vag: un colegiu unic la Cameră? Cine votează la Cameră, cine votează la Senat?

Deschizându-li-se câte un credit de 10.000 la întoarcereface pentru toți 17.000.000

La aceasta se adaugă în urmă cheltueile de inspecție în țară, timp de 6 ani, până la așezarea lor definitivă, și anume 2 inspectori a câte 2.000 lei lunar cu transport 48.000 lei sau pe 6 ani, ceiace face un total de cheltueli în țară de 51.288.000

Sau de fiecare câte 30.164 lei, și anual pentru stat în timp de 6 ani câte 8.548.000 lei.

Cheltuiala totală ar fi deci de 56.523.200
sau de fiecare trimis câte 33.249 lei.

Cu toate cheltuelile excepționale această sumă s'ar putea ridica la 34.000.

Plătită în anuități timp de 40 ani, ar reveni fiecăruia maximum o anuitate de 1000 — 1100 lei anual.

Schimbați cu totul modul de a se alege Senatul? Admi-teți sistemul din Italia?

Incontestabil că ne gândim cu toții că trece puterea din mâna noastră a orășenilor în mâna ruralilor; dar ruralii nu sunt chinezi, ci sunt tot românii noștri! (Aplause). Nu se fac experiențe de acestea, convin, cum se fac în laboratoarele de chimie; până acum ați fost orășenii și v'am văzut ce puteți, acum să dăm drepturi și sătenilor! Eu am încredere, că un colegiu unic în care vor vota numai cei ce știu carte nu vot universal, cu toate că trebuie să recunosc că votul universal a fost admis între 1845 și 1848 în Svițera, pe când nu erau mai mulți știutori de carte ca la noi, și lucrul a mers destul de bine, dar să se facă colegiu unic numai cu condiția ca votul să fie obligator, căci altfel ticăloșia va merge tot ca până acum. Noi ne-am deprins cu epoca de aur, când aveam 100.000 de alegători, votează 50.000, ne înțelegem cu ei, și lucrul merge strună!

Până la 1859, erau alegători în Moldova 3.000; iar în Muntenia 4.000, în total 7.000.

În urmă am făcut progres, am ajuns la 100.000, acum vom ajunge la 1.000.000, ceea ce face cam 25.000 la 30.000 de județ. Eu recunosc, d-lor, că în timpul alegerilor va fi o frământare cumplită în toată țara, recunosc că acum se fac alegerile în trei zile și cu delegații în patru zile; iar atunci vor trebui multe zile, căci într'un județ va trebui să facem multe centre în cari să se facă posibilă votarea. Nu se poate 30.000 de alegători să vină la un loc; o să trebuiască convocați câte 2—3.000 la un centru. Și acum trebuie să ne ducem prin anumite orașe unde cată să ne ploconim pentru a face propagandă.

Eu nu sunt un om care să fi cultivat un centru electoral, aș fi făcut-o cu dragă inimă, dar nu am nici timp nici parale. Aș fi făcut-o poate în alt mod, de aceea mulțumesc d-lui președinte al consiliului, care s'a gândit și la noi (aplaude, ilaritate) pentru un scaun! Și când d. Arion ne cam luă de sus, pe noi cei tolerați, admiși în Cameră, acum putem să ne întindem mâna, d-le Arion, pentru că după câte am auzit în urmă aicea suntem aleși la fel! (Ilaritate). Astfel încât, d-lor, va trebui să cultivăm

câte 5, 6, 10 comune, 10 centre, în care vor avea loc alegerile. Dar admitând că alegerile se vor face în două zile, vor trebui trei sau cinci centre pentru fiecare județ, unde să vină câte 2—3.000 de oameni. Dar modul cum o să se voteze? Pe scrutin de listă? Uninominal? Câte greutăți!

Dacă, acum imprimeria statului nu-mi tipărește de două luni o lucrare din cauza buletinelor, dar când vor fi 1.000.000 de alegători?

Recunosc că sunt multe chestiuni dificile de rezolvat.

Să ne oprim la partea serioasă, ce o să dea acest colegiu unic? Eu m'am gândit și la ideea șefului meu, d. Take Ionescu, care propune două colegii.

Foarte bine, dar cum să-i împărțim? Destul de iactice i-am împărțit și până acum. Ieri d. președinte ne spune că reprezentanții țării colegiului III sunt reprezentanții țării întregi, da, e exact ca principiu constituțional, dar de fapt ei sunt reprezentanții colegiului III, din moment ce alegătorii sunt împărțiți în colegii. Cum vom împărți dar pe alegătorii celor două colegii? Li vom împărți după avere? După titluri? După ce?

Nu văd decât o singură posibilitate în starea socială actuală. Sunt două energii: banul și inteligența, cultura. Puneți de o parte pe toți proprietarii mari și mici, și de altă parte puneți pe toți oamenii cu titluri universitare, liceu, etc. Și atunci veți face două colegii.

O să ziceți: noi ținem la un colegiu. Eu nu văd inconvenientul de a se introduce colegiul unic. Dar dacă s'ar admite ideea de două colegii nu mai ați avea nevoie de altă Constituantă, căci nu ați avea decât să stabiliți în Constituanta actuală, adică să admiteți două colegii pe termen de 10 ani minimum, după care timp o Cameră ordinară să stabilească dacă va crede necesar să avem un colegiu în loc de două. Va să zică puteți găsi modalitate pentru acest lucru. Dar în sfârșit, vedeți, că chestiunea este importantă. Recunosc și eu că dacă ar fi să începem cum am început la 1866, ar fi foarte greu! Și dacă ar fi să vă spun impresiunea mea personală, ce o să fie cu acest colegiu? O să fie ceeace îl veți face d-voastre!

Dacă vom mai continua să facem comediile de până

acuma, o să fie atunci foc și pară colegiul unic. Dar dacă vom prinde minte și vom începe să facem politică de principii — cam greu în țara românească — dacă vom căuta să ne adresăm cu judecată, în scris și chiar verbal la alegători, nu cu vizite și promisiuni cum se face acum; căci eu nu mai uit, d-lor, de o alegere dintr'un oraș din Moldova, când în timp de două ceasuri am luat 50 de dulceturi, 50 de cafele, 60 de rachii și numai știu câte vișinate! (Mare ilaritate). Eram să mă înbolnăvesc, d-lor! Mă umflasem! (Mare ilaritate).

Și aceasta se chiamă propagandă și vizită electorală? Aceasta se chiamă raportul dintre alegători și ales? Nu vedeți parodia lucrului?

Ei! trebuie făcut altceva.

D-lor, incontestabil, că la noi în țară partidele nu sunt tocmai hotărît despărțite între dânsule. Noi nu am avut, conservatorii vechi, boerimea veche, o linie de conduită specială, ca a conservatorilor din țările apusene. Noi din contră recunoaștem că dâșii au fost în mare parte cu mult suflet și că la 1859 cei mai înaintați dintre ei au constituit partidul liberal.

Apoi, d-lor, este o grupare care este hotărîtă, este gruparea socialistă. Gruparea aceasta incontestabil, că în toate țările își are viitorul ei și eu văd chiar dezarmarea Europei, grație progresului, acestei grupări. Eu văd confederația Statelor europene, într'un viitor nu tocmai depărtat, grație mișcării socialiste. Dar dacă îmi este mie antipatică este că e cu caracter internațional și nici nu se poate altfel. Pe urmă, pentru faptul că am ambițiunea, ca român, să dovedesc că și neamul nostru românesc poate să contribuie cu ceva în civilizațiunea totală a omenirii. Și înainte de a ne afirmă hotărît cu destoinicie caracterul nostru etnic și intelectual, nu înțeleg de a deveni socialist și să mă pierd în masa comună, căci oricare ar fi forma trecătoare a socialismului fiecărui popor, tendința este spre unirea și întregirea tuturilor.

Dacă luați, în afară de această mișcare, pe conservatori și liberali, cam ce nuanțe de diferențiere găsiți între dâșii? Aproape nici una. Vedeți că la noi se face

mai mult politică de persoane, de simpatie. Liberalii, în definitiv, au o misiune fericită, mare: este ca să se gândească la progres, la buna stare, la fericirea tuturor cetățenilor țării acesteia și să fie totdeauna gata să primească orice idei noi, orice reforme, orice mergere înainte. Ei sunt oameni cari tind neconținut către viitor.

Noi conservatorii, suntem legați mai mult cu trecutul, dorim și noi progresul, dar noi ne gândim mai mult la caracterul etnic al rasei noastre și nu numai la progresul total și al tuturor, ne gândim mai mult la păstrarea condițiilor de viață proprie ale neamului și țării noastre.

D. A. C. Cuza: D-le doctor, îmi permiteți o întrebare?

D. Dr. C. Istrati: Dar și două.

D. A. C. Cuza: Nu este o contradicție în ceea ce spuneți d-voastră, conservatorii, că țineți la păstrarea purității de rasă și caracterului național, cu ceea ce spuneți cu privire la școlile noastre, în privința străinilor?

D. Dr. C. Istrati: Dați-mi voie să vă spun un lucru d-le coleg. D-voastră v'ați gândit care este geneza Statului Român?

Apoi d-voastră credeți că noi am fost dela început de la constituirea voivodatelor noastre numai români și izolați de alte neamuri? Și dacă am fi fost cu ziduri chinezești înconjurați, credeți că am fi durat până acum? Nu, d-le Cuza? Dacă veți lua o parte din nordul Moldovei, veți ști că ea este romanizată în mare parte, după cum Români de-ai noștri cari sunt în Serbia sunt slavizați. Dincoace, mare parte din slavi au fost românizați. Luați sutele de mii de oameni aduși din străinătate, în timpul războaielor, cu cari vedeți cât am fost de largi și i-am lăsat cu limba lor, cum este cazul cu satele secuești din Moldova, pe cari i-am adus ca poslujnici pentru mănăstirile noastre, cum este la Huși, și am fost așa de puțin fanatici încât i-am lăsat în legea lor, de și trăind prin și pe lângă episcopiile noastre, și s'au contopit mulți din ei, numai pentru că li s'au respectat religiunea lor. Știți ce a făcut ca lumea să vie la noi? Ca străinii să vie la noi ca fluturile la lumină și să se contopească în masa noastră? Numai lărgimea sufletului nostru, numai bunul

caracter și jovialitatea națiunii noastre. (Aplauze). Dacă am fi fost înguști, cum sunt alții, n'am fi făcut nimic!

Numai prin această tolerență a noastră, numai prin această lărgime sufletească a noastră, am făcut ca din câțiva descendenți ai romanilor sau ai pelasgilor romanizați, azi să avem români peste tot mai bine de 15 milioane. Altfel toți ni s'ar fi pus în spatele nostru să ne distrugă și evoluțiunea noastră nu ar fi fost posibilă.

În acest mod să întărim elementul românesc, dar nu să considerăm ca o crimă, nu să considerăm ca o stricare a sângelui nostru orice adaos care ne vine de afară și ne înmulțește. Când mă duc la Babeș să-mi vâre serul anti-rabic, mă duc de plăcere? Nu, mă tem să nu mor de turbare (Ilaritate, aplauze). Așa că zic: lăsați pe cât se poate porțile deschise și oricine bate cinstit la ușă să fie primit. Căci d-lor, în trecut, dacă am lua originea am vedea că între sfinții lui Ștefan cel Mare găsim pe Hrăman, un neamț și alți mulți străini cari s'au contopit cu timpul cu noi și ai căror copii au luptat și luptă alături cu d-ta și cu mine. Să nu facem ca ungurii. Iată două popoare vecine: ungurii și românii. Dacă îi studiem din punct de vedere psihic: ungurii nu au viitor românul are viitor pentru că este tolerant. (Aplauze prelungite și îndelung repetate).

D-lor colegi, să-mi dați voe încă pentru a mai adăoga câteva cuvinte. Trăim una din cele mai frumoase epoci de viață a omenirii. Cei cari sunt de vârsta noastră au mai asistat la lucruri extraordinare în trecutul țării. Afară de secolul lui Democrit, Empedocle și Euripide, înainte de creștinism, nnde cugetarea senină se ridicase așa de sus, nu veți găsi un moment mai înălțător în evoluțiunea omenescă decât ceea ce a făcut știința dela 1850 încoace. Din acest punct de vedere suntem fericiți, și această evoluțiune mare a științei și a omenirii coincide din întâmplare cu evoluțiunea noastră proprie.

D-lor, noi românii, dați-vă seama, trăim cele mai ferice zile din câte a avut neamul nostru dela Traian și până acum. Niciodată în istoria noastră nu am avut zile mai înălțătoare ca acestea. Și eu care vă vorbesc și care deși cam îmbătrânesc, și îmi pare rău, mă mențin încă

tânăr cu inima, eu m'am jucat în copilăria mea cu țigani și robi. Am deschis ochii la 1854, când Uhlanii austriaci au dat foc grajdurilor și împușcau în curtea noastră la Roman. La 1854 și 1856 țările române erau ocupate când de austriaci, când de turci; Fuad Pașa venise cu haremul lui și îl instalase acolo, unde azi e Palatul regal. Dar rușii de câte ori nu au venit? Dar d-lor, momentul cel mai mare din viața Statului nostru e acela al Unirii, și mi-aduc aminte ca copil, când tatăl meu mă ridică în sus, ca să strig „Trăiască Unirea, trăiască Cuza“, și să văd acele manifestațiuni grandioase care erau isvoare din sufletul poporului român. Epoca lui Cuza e cea mai scilpitoare mișcare a neamului românesc, cea mai înălțătoare pagină din istoria țării noastre (Aplauze prelungite și îndelung repetate).

Și am avut în urmă fericirea, să vedem războiul glorios dela 1877, unde virtutea neamului nostru s'a dovedit din nou. (Aplauze prelungite). Chiar când am avut nefericirea să vedem ceeace s'a petrecut în urmă la 1907, anul de doliul al acestei țări, când totuși s'a dovedit mai mult încă decât oricând, virtuțile neamului nostru.

Eu zic că nu mă tem de colegiul unic ca d. Tache Ionescu și cred că nu se va întâmpla și la noi aceleași lucruri, cari s'au întâmplat în Bulgaria. Acolo e o altă mentalitate, noi avem o mentalitate de oameni culți, cu suflete înalte. (Aplauze prelungite). Noi n'avem mentalitatea fino-slavă, și nu veți vedea săvârșindu-se de poporul nostru actele săvârșite de o parte din popoarele din Balcani. Ați văzut la 1907 cam în ce sate și de ce origină erau acei cari au săvârșit acele fapte: ei nu erau români, căci nu e în firea poporului nostru de a face asemenea acte. La 1907, ați văzut acest lucru fantastic pentru care trebuie să fim cu desăvârșire recunoscători ofițerilor noștri, că atunci când a sunat goarna, acei cari erau soldați au părăsit pe frații lor. Știți de ce? Fiind ca în conștiința lor era interesul mare al neamului, care zice: „Țara mea, înainte de orice“. (Aplauze prelungite). Și iată pentrece eu nu mă tem d-lor. D-voastră ați văzut acel exemplu fantastic din 1913, din anul trecut. Cine din noi ar fi crezut că e posibil o astfel de mișcare?

Un astfel de avânt generos? O așa pornire entusiastă din partea tuturor, când noi n'am făcut aproape nimic ca să-i pregătim? Trebuie să vedeți acolo mâna dascălului dela țară și a ofițerului conștient de datoria lui. (Aplauze).

Când la 10 Maiu 1598, Mihaiu-Viteazul s'a dus în Transilvania, când a conceput acel plan măreț al unirii țărilor române, câți erau pătrunși de această idee? Câțiva.

Și mai târziu, la 1859, cu cei 7 mii de alegători câți erau pentru unire? câți înțelegeau importanța ei? Câțiva fanatici pe cari Dumnezeu i-a ajutat, pe cari sufletul străbunilor noștri i-a dus înainte ca să poată să facă actul măreț al unirii.

La 1877, chiar, ce era mai frumos decât războiul nostru? Dar eu am avut răbdarea să ieau jurnalele noastre dela 1830 și 1893, și când am văzut în *Monitorul Țării* numărul enorm de fugiți, de dezertori dela 1877, am avut o strângere de inimă, eu care fusesem în campanie și nu știam ce se petrecuse în urma noastră, am văzut că la 1877 erau mii de dezertori.

Și atunci, când vedeți ce s'a petrecut anul trecut, când departe de a fugi, veneau oamenii și spuneau: ia-mă și pe mine că mi-e rușine să mă întorc acasă, mi-e rușine să stau cu femeile, vreau să mă duc la luptă pentru țara mea! Ce popor a dat un astfel de exemplu? Și tot mai aveți îndoială de patriotismul lui? Trebuie să judecați bine pe acești oameni.

Dar, încă odată, vom face dintr'înșii oameni buni sau răi; veți face dintr'înșii alegători conștienți sau nu, după cum ne vom da sau nu osteneala că să-i sfătuim părintește.

Proprietarii mari să stea la țara, noi cu toții să ne punem în contact cu dânșii considerându-i ca frați în această țară, în care trebuie cu toții să concurăm pentru opera comună.

Și acum, d-lor, când d-voastră vedeți în ce situațiune geografică grea ne găsim, când vedeți că domnia, cea mai lungă domnie care a avut loc în țările române, aceea lui Ștefan cel Mare, de 47 ani, 2 luni și 3 săptămâni, a fost împliniți de M. S. Regele și în curând vom avea 50 ani de domnie. (Aplause prelungite).

Când vă aduceți aminte că Ștefan cel Mare, cu două zile înainte de a muri, a fost dus pe patul de suferință în câmpia dreptății, la Suceava, de a tăiat capul la câți va boeri ca să asigure liniștea țării după dânsul. Și când vedeți degetul istoriei, că cu două zile înainte de a împlini M. S. Regele 47 ani, 2 și 3 săptămâni, a iscălit tratatul de pace dela București! Și când știți cât ne-a ridicat în fața Europei întregi, când d-voastră veți ști că dela Ștefan-cel-Mare, numit atletul creștinătății de Papa Sixtiu IV, niciodată rolul nostru nu a fost mai nobil și mai înălțător ca acum, ca pacificatori ai unei părți din Europa! Când veți ști că dela Miron Costin, care a fost și el odată întrebuițat ca să facă pace între Poloni și Turci, ați văzut rolul admirabil jucat de d. Maiorescu, acel nepot de ardelean, hotărît la luptă, care a făcut pacea dela București! Când ați văzut ce a făcut d. Tache Ionescu, alături cu d. Maiorescu, pentru pacea dela București și singur pentru pacea dintre Turci și Greci, inima d-voastră nu se înalță? Nu vedeți că avem un rol mare de îndeplinit? Că ochii Europei se îndreaptă asupra noastră, că avem nevoie de liniște, liniște înainte de toate?

Stau unii, în unele părți vecine și cu bucurie ar privi o revoluție în țara românească! Și atunci mai stăm noi încă la îndoială de necesitatea și urgența reformelor serioase cari trebuie să le facem? Nu vedem, nu simțim noi, ca Români, că este momentul hotărît să schimbăm viața noastră sufletească, viața noastră politică, viața noastră economică? (Aplause). Că avem datoriile către frații de peste hotare, cari sunt schingiuiți în atâtea părți la sudul nostru, unde am comis crima de a-i lăsa să fie crucificați în Macedonia? (Aplause). Și atunci d-lor să avem încredere în acest neam, care are viitor, căci nu ne-a păstrat Dumnezeu de geaba atâtea secole ca, de unde nu eram decât cenușă și umbră, să ne ridicăm și să ne întărim așa de mult. (Aplauze). Viitorul nostru ne stă în mână, dacă vom căuta întâiu să aducem pacea, liniștea și progresul în țara noastră. Opera aceasta trebuie să o faceți d-voastră, opera aceasta va fi o operă istorică pentru dezvoltarea noastră. Aveți o misiune cinstită, nobilă

și înaltă de îndeplinit; fiți la înălțimea ei. Să căutăm cu toții, fără deosebire de partid, fără deosebire de credințe, cu singurul dor numai de a ne servi țara și neamul nostru, să muncim, să ne dăm seama de ceace facem și să căutăm ca în Constituanta viitoare să facem cum e mai bine pentru viitorul țării și neamului românesc. (Aplauze prelungite și îndelung repetate; ovațiuni nesfârșite).

5614

7

0,50L